

URBANISTINIS FORUMAS V

„Lietuvos pajūrio urbanizacija.
Patirtis. Pamokos. Vizija 2030“

TURINYS

PROGRAMA	2
Tarptautinė ESPON programa. <i>Marija Burinskienė, Dovilė Lazauskaitė</i>	4
Pajūrio regiono specifika ir planavimo problemos. <i>Arch. Almantas Mureika</i>	15
Moderni architektūra istorinėje aplinkoje. <i>Architektas Gintaras Balčytis</i>	19
Aplinkos ministerijos saugomų teritorijų ir kraštovaizdžio departamento direktoriaus Vidmanto Bezaro pranešimas “Baltijos pajūrio kraštovaizdžio apsaugos ir naudojimo problemos”. <i>Vidmantas Bezaras</i>	36
V Lietuvos urbanistinis forumas „Lietuvos pajūrio urbanizacija. Patirtis. Pamokos. Vizija 2030“ <i>Marius Narmontas</i>	43
Galima ir negalima – amžinojo konflikto klausimas ir jūroje, ir sausumoje. <i>Rimas Žaromskis</i>	46
Architektūros kokybės aspektai urbanizacijos procese, 2009-2011 m. realizuotų objektų apžvalga. <i>Leonardas Vaitys</i>	49
Ašara. Aktualūs Šiuolaikinės Architektūros Raidos Aspektai. <i>Ramunė Staševičiūtė, KU doc., architektė. Mantas Daukšys, architektas</i>	52
Lietuvos pajūrio metropolija. Darnaus urbanistinio vystymo uždaviniai. <i>Prof. dr. Petras Grecevičius, doc.dr. Vytautas Dubra, krašt. arch. Jonas Abromas, arch. Edgaras Lepeška, krašt. arch. Andrius Rimkus</i>	62
REZOLIUCIJA	71

PROGRAMA

<i>Sveikinimo žodis Architektų apdovanojimas už geriausią 2009-2010 metų projektą</i>	<i>Klaipėdos meras Vytautas Grubliauskas Klaipėdos universiteto rektorius Vladas Žulkus Klaipėdos valstybinio jūrų uosto Generalinis direktorius Eugenijus Gentvilas Gediminas Kazlauskas Lietuvos Respublikos Aplinkos ministras Stanislovas Šriubėnas Lietuvos Respublikos Aplinkos viceministras</i>
<i>Pirmoji dalis. Lietuvos jūrinės metropolijos darnaus vystymo aplinka</i>	
<i>Jūrinės valstybės aspektai teritorijų planavime</i>	<i>Stanislovas Šriubėnas Lietuvos Respublikos Aplinkos viceministras Marius Narmontas Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Teritorijų planavimo, urbanistikos ir architektūros departamento direktorius</i>
<i>Jūrinės valstybės aspektai teritorijų planavime</i>	<i>Stanislovas Šriubėnas Lietuvos Respublikos Aplinkos viceministras Marius Narmontas Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Teritorijų planavimo, urbanistikos ir architektūros departamento direktorius</i>
<i>Pajūrio kraštovaizdžio saugojimo ir naudojimo aspektai</i>	<i>Vidmantas Bezarus Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos Saugomų teritorijų ir kraštovaizdžio departamento direktorius</i>
<i>Lietuvos jūrinės metropolijos raida ir uždaviniai</i>	<i>Prof. dr. Petras Grecevičius, Klaipėdos universitetas Doc.dr. Vytautas Dubra Jūrinio kraštovaizdžio mokslo institutas</i>
Pertrauka	
<i>Antroji dalis. Šiuolaikinė praktika ir rezultatų kokybė</i>	
<i>"Vertiklioji urbanistikos dimensija. Užstatymo aukštingumo reglamentas ar aukštybinių pastatų išdėstymas?"</i>	<i>Prof. Algis Vyšniūnas Vilniaus Gedimino technikos universitetas</i>
<i>Architektūros kokybės aspektai urbanizacijos procese, 2009-2011 m. realizuotų objektų apžvalga</i>	<i>Leonardas Vaitys, Lietuvos architektų sąjunga</i>

<i>Klaipėdos miesto ir jo metropolio planavimo patirtis ir uždaviniai</i>	Vyr.arch. Almantas Mureika, <i>Klaipėdos miesto savivaldybė</i> Arch.Edmundas Andrijauskas <i>Klaipėdos architektų biuras</i>
<i>Darnios Lietuvos miestų urbanistinės plėtros perspektyvos demografinių bei socialinių pokyčių fone</i>	Robertas Dargis, <i>Lietuvos nekilnojamojo turto plėtros asociacijos prezidentas</i>
<i>1-oji dalis. Teisinės bazės naujovės ir taikymo praktika.</i>	
<i>Įteisinti ar griauti? Statybų, pažeidžiančių teisės aktus pajūryje, teisiniai aspektai</i>	Laura Nalivaikienė, <i>Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos viršininkė.</i>
<i>"Lietuvos pajūrio urbanistinės raidos kodas Baltijos kontekste"</i>	Asist. Eglė Truskauskienė <i>Vilniaus Gedimino technikos universitetas</i>
<i>Tarptautinė ESPON programa</i>	Prof. dr. M. Burinskienė <i>Vilniaus Gedimino technikos universitetas</i> Dokt. Dovilė Lazauskaitė <i>Vilniaus Gedimino technikos universitetas</i>
<i>2-oji dalis. Raidos aspektai</i>	
<i>Šalies urbanistinės tendencijos ir vizija 2030</i>	doc. dr. Dalia Bardauskiene <i>Vilniaus Gedimino technikos universitetas</i> Mindaugas Pakalnis, <i>SI „Vilniaus planas“</i>
<i>Neringos ir Didžiosios Palangos kurortų planavimo ir įgyvendinimo praktika</i>	Doc.Saulius Motieka, <i>Vilniaus miesto savivaldybė</i> Mindaugas Grabauskas <i>SI „Vilniaus planas“</i>
<i>Klaipėdos miesto istorinių vietų viešųjų erdvių raida</i>	doc.dr. Jonas Genys, <i>Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktorius,</i> <i>Klaipėdos universitetas</i> asist. Dovilė Furmaniukaitė, <i>Klaipėdos universitetas</i>
<i>Aktualūs šiuolaikinės architektūros kokybės aspektai</i>	Doc. Ramunė Staševičiūtė, <i>Lietuvos architektų sąjunga, Klaipėdos universitetas</i> Mantas Daukšys, <i>Lietuvos architektų sąjunga</i> Vaida Atienė, <i>Lietuvos architektų sąjunga</i>
<i>Pasiūlymai V Lietuvos urbanistinio forumo rezoliucijos projektui</i>	

Tarptautinė ESPON programa. Marija Burinskienė, Dovilė Lazauskaitė

Vilniaus Gedimino Technikos Universitetas

Anotacija. Pastarieji metai buvo skirti plėtros politikos orientavimui į Europos teritorijas. Regioninės plėtros politika yra neatskiriama nuo Lisabonos sutarties bei paremta kitais ES dokumentais, siekiant palengvinti ekonominę, socialinę ir teritorinę sanglaudą. Europos Teritorinės Plėtros bei Sanglaudos Stebėsenos Tinklas (ESPON) remia pagrįstą darnios plėtros politiką Europos regionuose bei miestuose. Turint aiškią poziciją, žinant stiprybes ir silpnybes, sukauptą ESPON žinių pagalbą, Europos regionai ir miestai galėtų tarpusavyje dalintis informacija, atskleisti turimas galimybes kitiems, būtų skatinamas sinergijos, kooperacijos kūrimas. Programa pateikia taikomųjų, mokslinių, analitinių projektų, savitų Europai, įtraukdama 31 šalies regionų bei miestų patirtį: 27 Europos Sąjungos narės, Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija ir Šveicarija, kurios taip pat prisideda prie programos finansavimo. Programą sudaro 5 prioritetai ir veiklos. Lietuvos viešųjų diskusijų dėl teritorinės sanglaudos rezultatai būtų efektyvesni, jei vietinės interesų grupės aktyviai dalyvautų atliekant tyrimus pagal šią programą ir tuo prisidėtų prie politikos ir mokslinių tyrimų ryšio formavimo ESPON nacionaliniame tinkle.

Pagrindiniai žodžiai: ESPON programa, teritorinė plėtra, sanglauda, kontaktinis taškas, tarptautinės projektų grupės.

Anotacija (kelių sakinių) ir anglų kalba. Policy makers at European level have over the last decades discussed and developed policy orientations for the European territory. Policies for regional development are an inherent part of the Lisbon Treaty and other ES documents, with the aim of facilitating economic, social and territorial cohesion. The European Observation Network for Territorial Development and Cohesion (ESPON) supports policy development in relation to the aim of territorial cohesion and a harmonious development of the European territory. It provides comparable information, evidence, analyses and scenarios on framework conditions for the development of regions, cities and larger territories. All 27 EU Member States and Iceland, Liechtenstein, Norway and Switzerland are participating and contributing financially to the implementation of the programme, its 5 priorities and actions. National ESPON network growth could support Lithuania's regional development policy and position in EU.

Key words: ESPON Programme, territorial development, cohesion, ECP, network, TPG.

Įvadas

ES sutartyje įsigaliojusioje 1993 m. (Mastrichtas, 1992) ekonominė, socialinė ir teritorinė sanglauda bei valstybių narių solidarumas įtvirtinti kaip vieni pagrindinių Europos Sąjungos tikslų [1]. Bendros ES politikos tikslas - mažinti skirtumus tarp ES valstybių ir regionų. 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusioje Lisabonos sutartyje [2] atsirado nuostata Sąjunga skatina ekonominę, socialinę ir teritorinę sanglaudą bei valstybių narių solidarumą.

Teritorinės sanglaudos bendro apibrėžimo nėra. Tačiau Žaliojoje knygoje dėl teritorinės sanglaudos [3], keliama šie teritorinės sanglaudos tikslais siekiama užtikrinti ES teritorijų darną vystymąsi ir geriau išnaudoti teritorijų privalumus, viešųjų paslaugų prieinamumą ir bazinės infrastruktūros plėtrą.

Daugiau dėmesio numatoma skirti tam tikrų geografinių savybių, apsunkinančių vystymąsi, turintiems regionams (kalnuotos vietovės, pakrančių, nutolę regionai, salos ir pan.).

Lietuva svariai prisideda prie tarptautinių organizacijų veiklos, stiprina bei plėtoja dialogus su jose dalyvaujančiomis valstybėmis, dalinasi patirtimi, įgyvendina iniciatyvas paremtas sektiniais pavyzdžiais.

Pastaraisiais metais buvo itin aktyviai bendradarbiaujama su ESPON 2013 Programos „Europos Teritorinės Plėtros bei Sanglaudos Stebėsenos Tinklas“ (toliau ESPON) dalyviais. Ši programa pradėta vykdyti dar 2007 metais, sprendimą priėmus Europos Komisijai. Tačiau prirėkė net poros metų, kol tapome ne tik teoriniais bet ir aktyviais dalyviais.

ES sanglaudos politika ir teritorinė sanglauda įgyvendinama pagal Europos socialinį fondą, Europos regioninės plėtros fondą, Sanglaudos fondą ir kitas finansines priemones. ESPON Programos biudžetas siekia 47 milijonus eurų. Didžiąją dalį lėšų, t. y. 75 proc., finansuoja Europos Regioninės Plėtros Fondas, kitą dalį padengia šalys-dalyvės, kurių tinkle yra 31: 27 Europos Sąjungos narės, Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija ir Šveicarija.

ESPON misija, tikslai

ESPON 2013 Programos misija yra remti Europos politiką, orientuotą į teritorijų sanglaudą ir harmoningą plėtrą įrodymais teikiant palyginamąją informaciją, atliekant tyrimus, analizes, kurti teritorijų dinamikos scenarijus. Kartu siekiama atskleisti esamą teritorinį fondą ir išvelgti galimybes regionų plėtrai, skatinti didesnes teritorijas prisidėti prie Europos konkurencingumo, teritorinio bendradarbiavimo, kuriant darnią ir nuoseklią plėtrą.

ESPON programos interesų laukas apima pagrįstą darnią plėtrą Europos regionuose bei miestuose. Turint aiškią poziciją, žinant stiprybes ir silpnybes, sukaupę ESPON žinių pagalbą, Europos regionai ir miestai galėtų tarpusavyje dalintis informacija, atskleisti turimas galimybes kitiems, būtų skatinamas sinergijos, kooperacijos kūrimas.

Žinoma, daugelis tarptautinių programų siekia kurti darnią Europą, tačiau šioje ESPON programoje nauja yra tai, kad visi įrodymai, informacija surenkama per plaktų ESPON programos projektų temų spektrą. Europa niekuomet neturėjo tokios visapusiškos ir informatyvios duomenų bazės.

Tai puiki galimybė regionams, miestams atsiskleisti ir pamatyti save platesniame kontekste. Programa pateikia taikomųjų, mokslinių, analitinių projektų, savitų Europai, įtraukdama 31 šalies regionų bei miestų patirtį.

Programą sudaro:

- 1) Taikomieji tyrimai įvairiomis teritorinės dinamikos Europoje temomis yra veiksmų branduolys, teikiantis tvirtus mokslinius faktus bei įrodymus apie miestus bei regionus. Šie rezultatai leidžia įvertinti atskirų miestų, regionų stiprybes ir silpnybes Europos kontekste. Taikomieji tyrimai vadovaujami tarptautinių grupių, tyrėjų bei ekspertų;

- 2) Taikomosios analizės yra svarbi projektų grupė (klasė). Be tyrėjų specialistų, prisijungia suinteresuotos šalys ir ESPON rezultatus įgyvendina praktiškai. Rėmėjai išreiškia savo interesus ESPON užtikrina ekspertų komandą. Tokios kooperacija dėka pasiekama aukštų rezultatų, kurie vėliau panaudojami kaip Europos perspektyva, politiniuose svarstymuose jų teritorijų kontekste, plėtros strategijose ar kituose veiksmuose, naudinguose plėtrai.
- 3) Mokslinės platformos plėtra ESPON remiama Duomenų Bazės projekte ir veiksmuose, nagrinėjant teritorinius rodiklius (indikatorius) ir monitoringą taip pat kaip ir priemonės susijusias su teritorinėmis analizėmis, statistikos modeliavimais bei atnaujinimu.
- 4) ESPON rezultatų kapitalizavimas paremtas ESPON publikacijomis, taip pat pasitelkiant visuomenės informavimo priemones. Reguliariai organizuojami įvairūs renginiai, tokie kaip ESPON seminarai taip pat interaktyvios konferencijos. Tarptautinę kapitalizaciją nacionaliniu lygiu užtikrina tinklo nacionaliniai ESPON Kontaktiniai Taškai (ECP).
- 5) Speciali pagalba (ESPON Partnerių Kavinė), analitinė parama ir komunikacijos tarp Tarptautinių projekto grupių (TPG), kur renkasi potencialūs projektų partneriai, užtikrina stiprų programos valdymą, ir galimybę mokslinės produkciją pritaikyti politiniame lygmenyje.

ESPON reikalingas Europai, nes keičiasi Europos pozicija pasaulyje [4]. Šalims patyrus finansų ir ekonominę krizę ir žinant, jog yra globalūs įvykiai (incidentai), kurie įtakoja kasdieninį Europos gyvenimą, būtina ne tik priimti, bet ir pasirengti šį faktą sutikti. Vienintelis kelias tai padaryti yra strategijų kūrimas, kaip tai padarė Europos Komisija, sukurdamą Europa 2020 (Europos vystymosi strategija ateinančiam dešimtmečiui). Besikeičiančiame pasaulyje siekiama, kad Europos Sąjunga taptų išmania, darnia bei viską apimančia ekonomika. Šie trys bendrumą patvirtinantys prioritetai turėtų padėti užtikrinti Europai ir šalims narėms aukštą užimtumo lygį, produktyvumą ir visuomeninę darną. Tokie siekiai turi būti aiškiai apibrėžti ir paremti įrodymais [4].

ESPON sukaupiti faktai ir įrodymai naudingi:

- tiek Europos ir nacionalinei politikos plėtrai:
 - remiama išmani, darni ir viską apimanti plėtra,
 - pritraukiamos investicijos regioninėje įvairovėje,
 - puoselėjama bei skatinama teritorinė sanglauda,
 - indėlis bendradarbiavimui, konkurencingumui pasauliniu mastu.
- Regionams, miestams, didelėms teritorijoms:
 - Atveriami potencialai, galimybės,
 - Šalių patyrimo diegimas,

- Padėti atrasti daug žadančius projektus,
- Atskleidžiamos galimos sinergijos per bendradarbiavimą,
- Padedama panaudoti ES fondus kryptingai ir efektyviai,
- Privačiam sektoriui:
 - Atskleidžiamos rinkos galimybės,
 - Remiamos tiesioginės užsienio investicijos.

Įgyvendinant ESPON 2013 programą, vykdoma vis daugiau projektų, kurie remia supratimą apie teritorinės struktūros tendencijas, perspektyvas ir politinį poveikį, žiūrint iš Europos perspektyvos. Periodiškai suteikiama galimybė teikti paraiškas, dalyvauti projektuose vienu iš prioritetų, skelbiami kvietimai. Projektai apima plačią tyrimų sričių grupę. Pagrindinis dėmesys skiriamas teritorinei sandarai, tendencijoms, perspektyvoms bei paveikti sektorinę politiką. Projektams išskiriami keturi prioritetai:

1. Taikomųjų tyrimų projektams,
2. Taikomosios analizės projektams,
3. Mokslinei platformai,
4. Tarptautinio ESPON kontaktinių asmenų tinklo veiklai.

Kaip ir kiekvienas projektas, paremtas cikliško idėja, taip ir ESPON remiami projektai turi savo gyvavimo laikotarpį, po kurio jie pavirsta kas kart atnaujinama duomenų baze.

Vietiniai politikai, regioniniame lygmenyje, vis labiau ir labiau supranta, kad jų regionai yra plačios Europos teritorijos dalis. Kasdieninė praktika rodo augantį socialinį-ekonominį šalių bendradarbiavimą, sukeltą sparčios integracijos proceso Europoje. Įvykiai, tokie kaip vienos europietiškos rinkos nusistovėjimas, augantis Europos Sąjungos narių skaičius ar euro įvedimas jose, daro poveikį teritorijų plėtrai regionuose. Politikai ieško atsakymų kaip valdyti poveikį regionams ir rengiasi sutikti naujus iššūkius. Net ir jei plėtros makroprogramos yra labai apibendrintos, regioninėms teritorijoms jos būtinės.

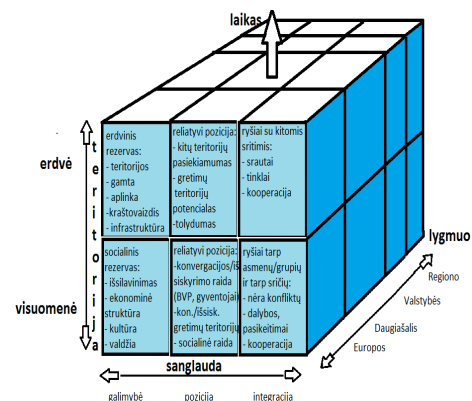
Regioninių teritorijų pavyzdžiai Europos aspektu:

- ilgainiui regionų konkurentiškumas pasireiškė kaip grėsmė: aukšto išsilavinimo gyventojų išvykimas iš regiono, naujo darbo paieškos tikslais Europos regione,
- statybos rinka bei kitos visuotinio intereso įmonės, tokios kaip kalbos mokyklos yra spaudžiamos kuomet nauji gyventojai įeina į regioną;
- infrastruktūros tinklas nėra pritaikytas aktyviam tarpvalstybiniam pasiekiamumui;
- verslas, įmonės persikelia kitus regionus.

Regionų politikai nori kuo geriau nukreipti Europos strategijas, tokias kaip Europa 2020 ar Teritorinė Darbotvarkė. Tam reikalingas geresnis supratimas kaip galima įgyvendinti bei kontroliuoti šias strategijas regioniniame lygįje.

Politinių reikalavimų Europos kontekste traktavimas remiantis ESPON regioninių teritorijų analizės projektais

Politinių reikalavimų kūrimas sudėtinasis procesas, tačiau nemažiau pastangų ir laiko reikia juos įgyvendinti. Didesnis regionų teritorinis kontekstas gali būti panaudotas skirtingomis linkmėmis. Dalis ES politikos realizuojama ne kaip subjektų veiklos rezultatas, o kaip bendri didelių interesų siekiai ar net tiksliniai projektai. Tam, kad politiniai reikalavimai būtų pagrįsti ir visapusiškai atspindėtų sprendimuose, į darbo procesą turi įeiti analitinis jų traktavimas. Interesų laukui apimant visą Europą, sprendimai privalo būti patikrinti gerokai išsamesniais tyrimais. Suprantama, kad tyrimai ir analizės, pagrindžiantys koncepciją ir toliau leidžiantys formuoti strategiją yra brangūs ir reikalauja didelių laiko sąnaudų. Pasitelkus 31 šalies ekspertus, politikus, mokslininkus bei rėmėjus, ši užduotis palengvėja.

1 pav. Hiperkubas [5]

Atsižvelgiant į tai, kad regionai susieti įvairių tipų ryšiais bei užima skirtingas pozicijas Europoje (įtakos sferos), pirmoji ESPON projektų sesija buvo nukreipta į teritorinį kontekstą. ESPON taikomosios analizės projektai atskleidė:

1. regionų charakteristikas,
2. teritorijų vaidmenį,
3. ryšius tarp regionų,
4. platesnes funkcines, naudingas, praktiškas sritis,
5. veiksmus, kurie daro įtaką teritorijose,
6. veiksmus, kurie įtakoja kitas teritorijas.

Projektai sieti su esminėmis ES teritorinės plėtros problemomis, padarytos išvados ateičiai lėmė antrą projektų sesiją, pasinaudojant sukaupta duomenų baze.

Iš projektų gaunama nauda tik tada, kuomet ne tik atskleidžiamos regionų charakteristikos, bet suformuojamas modelis, galintis pagrįsti kuriamas strategijas bei tinkamai jas pritaikyti, o vadovaujantis ESPON misijos apibrėžimu, taip paremti Europos politiką, orientuotą į teritorijų sanglaudą ir harmoningą plėtrą.

Taip vadinamas Hiperkubas (1 pav.) kuris buvo išplėtotas ESPON 2006 programos metu ir yra taikomosios analizės projektų rezultatas. Šis analitinis įrankis apibendrina grupę teritorinės politikos komponentų, įtraukiant skirtingus analizės lygmenis, politinius aspektus ir skirtingus

regioninių situacijų tipus taip pat regionų galimybes, ryšius su kitais regionais, taip pat integravimosi į kitas teritorijas lygį.

ESPON 2013 programos projektų pavyzdžiai

Politikos formavimo sumetimais ESPON teikia regionams projektų rezultatus. Projektų temos atspindi politikų interesus bei sukaupią lyginamąją informaciją, gausią įrodymais, teritorijų galimybėmis ir tikslais sėkmingai orientuotais Europos regionų bei miestų plėtrai. Skirtingų tematikų taikomieji tyrimai yra svarbūs integruojant juos į esamas strategijas, taip kaip ir studijuojant ES politikos poveikį teritorijoms.

ESPON Stebėsenos Komiteto patvirtintos Taikomųjų tyrimų projektų temos (akronimas):

1. Miestų ir priemiesčių aglomeracijos/funkcionavimas ir plėtros galimybės Europos konkurencingumui bei sanglaudai (FOCI);
2. Europos plėtros galimybės skirtingų tipų kaimiškose teritorijose (EDORA)
3. Demografija ir migracijos srautai veikiantys Europos regionus ir miestus (DEMIFER)
4. Didėjančių energijos kainų padariniai regionų konkurencingumui (RERISK)
5. Politikos poveikio teritorijoms vertinimas (TIP TAP)
6. Klimato kaita ir teritorinis poveikis regionams bei vietinei ekonomikai (ESPON CLIMATE);
7. Europos regionų ir miestų patrauklumas gyventojams ir svečiams (ATTREG);
8. Žemės naudojimo modeliai Europoje;
9. Teritorinis bendradarbiavimas tarptautinėje erdvėje bei už vidinių/išorinių sienų (TERCO);
10. Transporto pasiekiamumas regionų/vietos lygmeniu ir Europos modeliai (TRACC);
11. Teritorijų plėtros antriniai, šalutiniai augimo poliai (SGPTDE);
12. Europos perspektyvos specifinėse teritorijose (GEOSPEC);
13. Teritorinė svarba naujovėms bei žinių ekonomikai (KIT);
14. Europinės teritorijų struktūros bei srautai (Globalizacija) (TIGER);
15. Visuomenės interesų tenkinimas
16. Europos jūros teritorijų plėtroje;
17. Teritorinis ir Regioninis jautrumas ES direktyvoms (ARTS).

Projektai siekiantys integracijos į regioninę teritorijų plėtrą Europos mastu, reikalauja tinkamo pasiruošimo. Pagrindinis ESPON reikalavimas nustatyti projekto naudą ir jo praktinį pritaikymą prieš priimant atitinkamų tyrimų tikslą. Kuomet sukaupti duomenys patalpinami į ESPON žinių bazę, tuomet politikai gali pasinaudoti ta informacija, kurios reikia konkrečioms sprendimams priimti.

1 lentelė. Regioninei analizei ir sprendinių priėmimui naudingi sukaupotos ESPON duomenų bazės elementai [6]

Pilka = taikoma informacija X = labai naudinga informacija	Savybės	Taikymas	Tinklai	Naudinga sritis	Poveikis regionui	Poveikis įtakotas regiono
Lyginamieji regionų duomenys NUTS 2 ir NUTS 3 apimant ES 27+Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija ir Šveicarija	x	x				
Lyginamieji regionų teritoriniai rodikliai NUTS 2 ir NUTS 3 apimant ES 27+Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija ir Šveicarija	x	x				
Europos regionų ir miestų tipologijos bei klasifikacijos	x	x		x		
Europos teritorinės struktūros apibūdinimas/pavaizdavimas pasauliniu/globaliniu/Europos, nacionaliniu, regioniniu ir vietiniu lygmenimis, apimant:						
○ dalinės teritorinės konstrukcijos sudarančios šią struktūrą			x	x		x
○ funkciškai susiję teritoriniai regiono subjektai			x	x		
○ tarpusavio priklausomybės tarp skirtingų lygių geografinių lygių/mastelių			x	x		x
Europos teritorinės struktūros plėtros apibūdinimas/atvaizdavimas pasauliniu/globaliniu/Europos, nacionaliniu, regioniniu ir vietiniu lygmenimis, apimant:					x	
○ teritorinių pokyčių varomosios jėgos						
○ plėtros tendencijos konkrečioms veiksmams per dalines teritorines struktūras					x	
○ pokyčiai teritorijų lokalizavime ir išsibarstymo erdvėje bei funkcijų ir sektorių orientavimo					x	

parametrai (e.g. BVP, užimtumas)						
○ naujausi pokyčiai / pokyčiai netolimoje praeityje		x			x	
○ ateities plėtra ir teritoriniai scenarijai		x			x	
○ tarpusavio priklausomybės tarp skirtingų lygių geografinių mastelių				x	x	x
Teritorinio bendradarbiavimo ir valdymo informacija, apimti:						
○ Bendradarbiavimo modelius			x	x	x	x
○ Geriausias praktikas						
○ ES politikos Poveikį teritorijoms					x	x
Naujausi siūlymai ir metodai taikytini integruotam teritorijų tyrimui		x	x	x	x	

Aukščiau pateiktoje lentelėje matomas bendras svarbiausių ESPON duomenų bazės vaizdas, jos pritaikymo nauda.

Nacionalinis ESPON tinklas

Pagrindinis teritorinės sanglaudos įgyvendinimo instrumentas yra regioninė politika. Lietuva yra venas NUTS 2 lygmens regionas, geografiniu požiūriu priskiriamas periferiniam ES išorinės sienos regionui.

Kadangi ES struktūrinė parama Lietuvai skiriama kaip vienam regionui, todėl Lietuvoje diskusijos dėl teritorinės sanglaudos neturėjo ypatingo atgarsio.

Lietuvos viešųjų diskusijų dėl teritorinės sanglaudos rezultatai [7]:

- Į teritorinę sanglaudą turėtų būti atsižvelgiama svarbiausiose Bendrijos ir nacionalinės politikos srityje, sektorinės politikos sritys turėtų būti koordinuojamos tarpusavyje;
- Sanglaudos politikoje reikėtų labiau atsižvelgti į teritorinį socialinių ir ekonominių netolygumų pasiskirstymą ir regionų netolygumus ir regionų ypatybes, kurias būtų galima efektyviai išnaudoti, siekiant išsivystymo teritorijų mažinimo;
- Sanglaudos politikoje daugiau dėmesio reikėtų skirti gyvenimo kokybei gerinti – investicijoms į sveikatos apsaugos, socialinės ir švietimo infrastruktūros plėtrą;

- Į ES teritorijų geografinius ypatumus turėtų būti atsižvelgiama tiek, kiek jie svarbūs teritorijų plėtrai ir viešųjų paslaugų prieinamumui užtikrinti;
- Specifiniai teritorijos geografiniai ypatumai neturėtų tapti ES struktūrinės paramos skyrimo tam regionui kriterijumi;
- BVP vienam gyventojui rodiklis turi išlikti svarbiausiu kriterijumi, nustatant ES regionams skirtiną ES struktūrinės paramos dalį.

Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija, yra institucija, koordinuojanti ESPON programą Lietuvoje, įvertinusi galimas kandidatūras dėl tinkamumo būti ESPON 2013 programos Lietuvos kontaktiniu asmeniu ir atitikimo ESPON 2013 programos keliamiems reikalavimams (tiek mokslinio potencialo, tiek patyrimo rengiant tarptautinius projektus, teritorijų planavimo srities pagal ESPON programą bei jos prioritetus, o kartu ir Europos Sąjungos reikalavimus), 2009 metų pabaigoje pasiūlė Vilniaus Gedimino technikos universiteto Teritorijų planavimo mokslo institutui vykdyti ESPON 2013 programos kontaktinio asmens funkcijas.

Buvo sukurtas nacionalinis tinklas, skatinantis universitetus, mokslinių tyrimų organizacijas, konsultacines organizacijas, aktyviai dalyvauti atliekant tyrimus pagal šią programą ir tuo prisidėti prie politikos ir mokslinių tyrimų ryšio formavimo.

Pasirašius bendradarbiavimo sutartį 2010 metais pradėtas vykdyti bendras 10 šalių-partnerių projektas „Tarptautinio ESPON mokymo programos sukūrimas skatinant domėjimąsi ESPON žiniomis“ akronimu ESPONTrain. Projekto tikslas, ESPON 2013 programos metu sukauptų duomenų, atliktų tyrimų, atradimų pagrindu, sukurti mokomąją medžiagą ir pateikti mokymo ciklą metu aukštųjų mokyklų studentams (magistrams, doktorantams) bei politinių sprendimų priėmėjams/politikams dešimtyje Europos šalių (Graikijoje, Italijoje, Slovėnijoje, Bulgarijoje, Rumunijoje, Kipre, Maltoje, Čekijos Respublikoje, Estijoje ir Lietuvoje). Mokomąją medžiagą sudarys pagrindiniai ESPON duomenų paketai: migracija, demografija, miestų ir aglomeracijų ekonomikos, kaimiškosios teritorijos, teritorijų tipai, energetika, klimato kaita, teritorinis bendradarbiavimo ir valdžios santykis. Mokymai vyks anglų kalba per elektroninę platformą. Elektroniniai mokymai pasirinkti kaip patogiausias mokymo metodas tokio tipo auditorijai. Mokymai greitai pasieks tikslines grupes Europos mastu, todėl bus taupomas jų laikas, temos papildomos praktinio pobūdžio procedūromis, vaizdinėmis priemonėmis.

Tokiu būdu studentams atliekant mokslinius tyrimus ateityje, politikams priimant sprendimus, bus suteikta galimybė remtis geriausiais pavyzdžiais, naujausiais duomenimis ir sukaupta temine duomenų baze visos Europos mastu. Šiuos tikslus numatyta įgyvendinti iki 2013 metų.

Lietuvos universitetai, mokslinių tyrimų organizacijos, įmonės kviečiamos aktyviau dalyvauti ESPON programoje, ne tik domėtis vykdomų projektų rezultatais bet ir prisidėti prie politikos ir mokslinių tyrimų ryšio formavimo dalyvaujant juose.

Išvados

1) Europos Sąjungos politinių reikalavimų kūrimas sudėtingas procesas, tačiau nemažiau pastangų ir laiko reikia juos įgyvendinti. Platesnis regionų teritorinis kontekstas gali būti panaudotas skirtingomis linkmėmis. Tam, kad politiniai reikalavimai būtų pagrįsti ir visapusiškai atsispindėtų sprendimuose, į darbo procesą turi įeiti analitinis jų įvertinimas. Suprantama, kad tyrimai ir analizė, pagrindžiantys koncepciją ir toliau leidžiantys formuoti strategiją yra brangūs ir reikalauja didelių laiko sąnaudų. Pasitelkus 31 šalies ekspertus, politikus, mokslininkus bei rėmėjus, ši užduotis palengvėja.

2) ESPON programos interesų laukas apima darnią plėtrą Europos regionuose bei Miestuose pagrindimą taip remiant Europos politiką, orientuotą į teritorijų sanglaudą ir harmoningą plėtrą. Turint aiškią poziciją, žinant stiprybes ir silpnybes, sukauptos ESPON duomenų bazės pagalba, Europos miestams ir regionams teikiama palyginamoji informacija, kurią tikslinga panaudoti, kuriant teritorijų dinaminių vystymo scenarijus.

3) Pasitelkus sukurtus analitinius įrankius, ESPON apibendrina teritorinės politikos komponentų grupę, įtraukiant skirtingus analizės lygmenis, politinius aspektus ir skirtingus regioninių situacijų tipus bei regionų galimybes, ryšius su kitais regionais, integravimosi į kitas teritorijas lygį. Taip kuriamas pamatas praktiniams projektams, politiniams sprendimams integracijos į regioninę teritorijų plėtrą Europos mastu;

4) Nacionalinis kontaktinis taškas Lietuvoje platina informaciją apie ESPON vykdomą programą. Lietuvos universitetai, mokslinių tyrimų organizacijos, įmonės kviečiamos aktyviau dalyvauti ESPON programoje, ne tik domėtis vykdomų projektų rezultatais bet ir prisidėti prie politikos ir mokslinių tyrimų, tarptautinių ryšių formavimo, dalyvaujant juose.

5) Kadangi ES struktūrinė parama Lietuvai skiriama kaip vienam regionui, todėl Lietuvoje diskusijos dėl teritorinės sanglaudos neturėjo ypatingo atgarsio. Lietuvos viešųjų diskusijų dėl teritorinės sanglaudos rezultatai būtų efektyvesni, jei vietinės interesų grupės aktyviai dalyvautų atliekant tyrimus pagal šią programą ir tuo prisidėtų prie politikos ir mokslinių tyrimų ryšio formavimo ESPON nacionaliniame tinkle.

Literatūra

1. Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija LT versija, I Antraštinė dalis/Bendrosios nuostatos 3 str. (ES sutarties 2 str.), C 115/17, 2008;
2. Lisabonos sutartis LT versija, Europos sąjungos oficialus leidinys, 50 tomas, 3 str., C306/02, 2007
3. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL, THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COMMITTEE OF THE REGIONS AND THE EUROPEAN COMMITTEE OF REGIONS AND THE EUROPEAN

- ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE. Green Paper on Territorial Cohesion Turning territorial diversity into strength. Brussels, COM(2008) 616 final, 2008, 9 p.
4. Peter Mehlbye, ESPON Coordination Unit, 11/05/2011 Brussels, ESPON High Level Conference on Target Analyses.
 5. ESPON Project 3.1, Spatial Scenarios, 2004, 55 p.
 6. Regional Use of ESPON Knowledge. Working Paper from the Internal ESPON Seminar on 3-4 December 2009 in Malmo, 2010, 21 p.
 7. ES sanglaudos politikos įgyvendinimas Lietuvoje, Finansų ministerijos pranešimas, 2010. Santrauka

INTERNATIONAL ESPON PROGRAMME Marija Burinskienė, Dovilė Lazauskaitė.

The ESPON 2013 Programme, the European Observation Network for Territorial Development and Cohesion, was adopted by the European Commission. The mission of the ESPON 2013 Programme supports policy development in relation to the aim of territorial cohesion and a harmonious development of the European territory by providing comparable information, evidence, analyses and scenarios on territorial dynamics and revealing territorial capital and potentials for development of regions and larger territories contributing to European competitiveness, territorial cooperation and a sustainable and balanced development. The actions carried through under the programme include different, however strongly interrelated operations such as applied research on different themes of European territorial dynamics is the core business, providing scientifically solid facts and evidence at the level of regions and cities. These results make it possible to assess strength and weaknesses of individual regions and cities in the European context. The applied research is conducted by transnational groups of researchers and experts. Also Targeted Analyses together with stakeholders is an important project type that makes use of ESPON results in practice. Stakeholders express their interest and ESPON provides a team of experts that carries through the analysis in close collaboration. Stakeholders then make use of the European perspective in results in policy considerations for their territorial context, in strategy development or other activities, that benefits development. Scientific Platform development is supported by an ESPON Database project and actions dealing with territorial indicators and monitoring as well as tools related to territorial analyses, typologies, modeling and updates of statistics. Capitalization of ESPON results includes media activities and different ESPON publications. Events such as ESPON Seminars and Workshops are regularly organized and a transnational effort in the capitalization is ensured by a network of national ESPON Contact Points. Technical Assistance, Analytical Support and Communication ensure the sound management of the programme and the ability of processing scientific output towards the policy level. The projects cover a wide range of research areas in order to support policy development related to territorial development and cohesion. The focus is on territorial structures, trends, perspectives and impacts of sector policies. The Transnational Networking Activities undertaken by the European Network of ESPON Contact Points (ECPs) provide targeted transnational capitalization, awareness rising and dissemination of ESPON results with the specific objective of involving policy makers, practitioners, scientists and young academics and promote the European perspective of territorial development, competitiveness and cohesion. Public and private bodies from 31 countries (EU 27 Member States, Iceland, Lichtenstein, Norway and Switzerland) are invited to apply for these Calls.

Pajūrio regiono specifika ir planavimo problemos. Arch. Almantas Mureika

Klaipėdos miesto savivaldybė, Vyriausiasis architektas (Architektūros ir miesto planavimo skyriaus vedėjas)

Įvadas.

Tikslinga įvardinti specifines problemas, kurias išryškėjo vertinant ir ruošiant daugelį pajūrio planų ar projektų. Šios problemos kartais aktualios visiems urbanistams, o jų sprendimas leistų pagerinti planavimo dokumentų kokybę.

Daugiafunkcinė paskirtis ir naudojimo būdas:

Daug planų „stringa“ dėl formalių dalykų, nesuderintų poįstatyminių aktų. Nėra patvirtintų planavimo normų, nors į jas nuorodos teikiamos nuo 2010 m. spalio 1d. įsigaliojusiam Aplinkos ministro įsakyme Nr.D1-769. Teritorijos naudojimo tipo nustatymas dažnai planuotojams yra sunkus uždavinys:

- krantinės (upės, marių, jūros) yra rekreacinės, infrastruktūros ir bendro naudojimo teritorijos tuo pačiu metu uosto krantinės yra infrastruktūros paskirties;
- Valstybinio jūrų uosto teritorija kaip vandens telkiniai, tuo pačiu ir pvz. Kiaulės Nugaros sala yra konservacinės paskirties žemė, kur draudžiama ūkinė veikla, bet, neatsižvelgiant į miesto Bendrąjį planą ir Teritorijų planavimo įstatymą, ruošiami dujų terminalų plėtros planai.

Laukiame naujos Teritorijų planavimo įstatymo redakcijos, kurioje prašome nemažinti savivaldos teisių. Ypač svarbu patvirtinti planavimo normas kuo greičiau, kad jos „veiktų“ kartu su nauju įstatymu. Tikimės, kad daugelį minėtų problemų išspręs galiojant šiems dokumentams.

Klaipėdos miesto bendrajame plane, patvirtintame 2007 m., nauja buvo tai, kad išskyrėme viešąsias erdves. Gal aš ir sureikšminu jas per daug, bet man tai atrodo ypač aktualu, nes šiose daugiafunkcinėse erdvėse visi miestiečiai ir svečiai realizuoja savo galimybes.

Urbanizuotų teritorijų viešųjų erdvių statusas, apibrėžimas ir suvokimas yra labai skirtingi, bet iš tikrųjų tai:

- ne tik parkai, skverai, aikštės, bet ir krantinės, paplūdimiai, pėsčiųjų gatvės;
- nuo jų kokybės ir kiekio priklauso miestų patrauklumas (man atrodo, kad tai galėtų būti planavimo kokybės rodiklis);
- dažniausiai jos, kaip nuosavybė, neįregistruotos, savivaldybės nėra nustatę jų ribų ir vertingųjų savybių;
- nėra tiksliai reglamentuota teritorija, nes teritorinio planavimo dokumentuose dažniausiai būna neįvardinta kuo vertinga kiekviena unikali erdvė prie vandens erdvių ir istoriniuose centruose.

Pastebėta, kad visose planavimo ir vertinimo stadijose dažniausiai prioritetas yra žemė, o ne erdvinė koncepcija, formuojančios aplinką idėjos. Tai ypač didelė problema, kurią sukuria politikai kaip vertintojai ir planuotojų funkcijas atliekantys ne urbanistai, ne architektai, o žemėtvarkinio požiūrio „specialistai“. Dažniausiai jie yra geodezistai, geologai, žemėtvarkininkai, dizaineriai ir inžinieriai, kurie užsiima ne savo darbu, neturi atitinkamo išsilavinimo, neturi supratimo apie erdvinį planavimą, kompoziciją ir urbanistiką. Mano įsitikinimu, kuris yra paremtas planavimo patirtimi – tik architektai gali vadovauti teritorijų planavimo dokumentų rengimui. Tai reikia įstatymu reglamentuoti su vienu tikslu – siekti aukštesnės teritorijų planavimo dokumentų kokybės, planus pateikti visuomenei suprantamu erdvinio būdu su konceptualiais variantais.

Planavimas prie vandens erdvių vykdomas neatsižvelgiant į jų specifiką:

- šis savitumas teritorijų planavimo dokumentuose, nustatant teritorijų naudojimo tipą, neatsispindi;
- nesant pasirinktųjų, spec. reikalavimų nėra ir pajūrio regiono ar saugomos teritorijos unikalios architektūros;
- plokštiminė koncepcijų ir teritorijų planavimo dokumentų išraiška garantuoja nekokybišką planavimo produktą, visuomenė jo nesuvokia;
- tik architektas turi vadovauti planavimo procesui ir formuoti erdvių tūrinių koncepcijų variantus, teikiamus plačiausiam svarstymui, geriausias būdas parinkti optimalius variantus, leisti jauniems specialistams „prasimušti“ idėjomis yra architektūriniai konkursai, kurie gyventojams parodo suvokiamus sprendimus su maketais.

Nekilnojamojo kultūros paveldo vaidmuo:

- neregamentuotos yra vertingos urbanistinės struktūros, vietovės, aiškiai neįvardintos vertybės, vertingųjų savybių nustatyti paveldosaugininkai nesugeba, įregistruoti nespėja, o kaltinami būna savivaldybių architektai, nors ne jų pareiga atlikti vertinimus;
- ruošiant teritorijų planavimo dokumentus savivaldybės ir planų rengėjai neformuluoja kokybiškų sprendinių dėl pritaikymo, tvarkymo, saugojimo;
- planavimo metu su visuomene reikia susitarti kas bus viešam pažinimui ir naudojimui ir kaip tai bus naudojama, bet dažniausiai tai atidedama vėlesniam projektavimo etapui, o nepasitenkinimai kyla pradėjus statybas;
- planų rengėjai ir vertintojai yra nepakankamos kvalifikacijos, tikrų paveldosaugos specialistų yra ypač mažai, jų darbą dirba ne architektai, o juristai, pedagogai, kurie nesupranta brėžinių, vertina juridiniu, o ne paveldosauginiu aspektu;
- jau tradiciniu tapęs yra paveldosaugos procesas: tyrimai nepakankami, išvadų jų pagrindu nėra, vertingosios savybės nenustatytos ar neaiškiai nurodytos, sprendiniai nekonkretūs,

prieštaravimai tarp specialiųjų, bendrųjų ir kitų planų, skundai, skandalai, politikavimas, spaudimas, prievartavimas.

Vienas iš vaizdingiausių pavyzdžių galėtų būti Klaipėdos piliavietės klausimų sprendimas. Lenkų ir latvių restauratoriai atkūrė kvartalus senamiesčiuose, atstatė pilių korpusus, panaudodami ES lėšas. O ką nuveikė mūsų paveldosaugininkai per 21 nepriklausomybės metus: tyrimų iki šiol nepakanka, specialusis planas nekokybiškas, nes nebuvo pagrįstas tyrimais, techniniai projektai neatitinka detaliųjų ir specialiųjų planų, realizuojami su nukrypimais nuo jų. Tik urbanistų dėka buvo suformuluoti aiškūs Klaipėdos miesto bendrojo ir Strateginio planų sprendiniai piliavietės klausimais, išdiskutuoti viešai ir patvirtinti, bet paveldosaugos specialistų dažniausiai ignoruojami. Keista, kai savivaldybių paveldosaugos politika remiasi ne kultūros paveldo vertybių sistema, o ekonominiais kriterijais, kurių niekas neišdiskutavo ir nepatvirtino. Suinteresuotos visuomenės nuomonė ignoruojama, pagal įstatymą priklausančios atlikti apklausos neatliekamos.

Urbanistinis paveldas saugomas nepakankamai, jis neatkuriamas, nes nėra paveldosaugos prioritetas.

Planavimo politika, strategijos ir kokybė šiuo metu yra labai prastos kokybės dėl šių priežasčių:

- laikotarpis, kai apskritys panaikintos ir funkcijos tarp ministerijų paskirstytos išblaškė planavimo valdymą, tikrinimą ir organizavimą, pavyzdys yra Klaipėdos apskrities bendrasis planas, ruoštas 2001-2011 metais, bet iki šiol jo nėra;
- AM Teritorijų planavimo inspekcija gera „planavimo policija“, bet ji planavimo Politikos neformuoja, konceptualios kokybės netikrina. Tai palikta savivaldybėms. Keista, kad planavimo dokumentų ekspertizės neatliekamos, nors nuo jų priklauso kvartalų bendruomenių ateitis, o atliekamos atskirų pastatų. Kaip sutrumpinti planavimo procesą? Šį klausimą kelia visi.

Siūlau, kad Nuolatinės statybos komisijos metu inspekcijos atstovas patikrintų projektą – 2 mėnesius sutaupytume:

- būsto urbanistinės plėtros agentūrai yra pavesta kuruoti planavimą, bet tai neatrodo suderintu procesu, nes planavimu turėtų užsiimti tos srities specialistai, kurių nėra agentūrose;
- savivaldybių bendrieji planai, bendros problemos, bendra klaida yra ta, kad numatyta plėtra yra nereali, padiktuota nekilnojamojo turto „burbulo“, skatinant šį procesą politikams ir kas išspręs ginčus, suderins nesuderinamus planus - neaišku;
- specialieji planai paveldosauginiai, kraštovaizdžio, aukštybinių pastatų yra daugiau teoriniai, sunkiai pritaikomi praktikoje ir neintegruoti į bendruosius planus (pavyzdžiui labai gerai prof. P.Juškevičius pasiūlė juos laikyti žinybiniais). Plano rengėjams trūksta mokslinio pagrindimo,

o mokslininkams trūksta praktinių įgūdžių ir tikslų sprendinių, kaip tą mokslą įgyvendinti praktikoje.

Svarbų vaidmenį turėtų atlikti universitetai, o ypač regionuose, skatinant auginti specialistus, pavyzdžiui Klaipėdos universitetas galėtų padėti Aplinkos ministerijai atlikti regioninio planavimo funkcijas, ruošti tam tinkamus specialistus ir ekspertus.

Savivaldybių vyr. architektų vaidmuo yra sumenkintas, tai parodo ir atlikta apklausos anketa. Architektai sprendžia šimtus klausimų, bet mažiausiai planavimo uždavinių. Savivaldybių administratoriai nesupranta ir nesigilina į planavimo procesus, apkrauna architektus žemėtvarkiniais, ginčų dėl statybų leidimų klausimais, skandina planuotojus kasdienybės problemose, juridinių klausimų sprendimuose. Retai kuriose savivaldybėse yra atskiros statybos leidimų, žemėtvarkos, paveldosaugos tarnybos, nekompetetingi administratoriai suvelia visus uždavinius į vieną, nemato prioritetų ir planavimą paverčia stichiniu administravimu. Tai parodė atlikta buvusių ir šiuo metu dirbančių regiono savivaldybių vyriausiųjų architektų apklausa (suvestinė anketa pridedama). Iš apibendrintų duomenų matoma, kokius darbus tenka jiems dirbti ir kokias jie funkcijas patys mato, kurias turėtų vykdyti.

Pasiūlymai.

1. Teritorijų planavimo įstatymą ir normas patvirtinti kuo greičiau, išplečiant viešųjų erdvių apibrėžimą.
2. Apibrėžti kokybinius planavimo rodiklius.
3. Priimti nuostatą, kad tik architektas gali būti planavimo dokumento projekto vadovas.
4. Planuotojai turi būti mokomi pastoviai paveldosaugos sprendimo klausimų.
5. Ruošti erdvinių koncepcijų variantus, konkurso būdu parenkant geriausią.
6. Planavimo politiką regionuose turi formuoti architektai urbanistai.

Moderni architektūra istorinėje aplinkoje. *Architektas Gintaras Balčytis*

Šį straipsnį inspiravo pavasario ir vasaros pradžios įvykiai, susiję su statybomis istorinėje aplinkoje. Spaudos antraštės šiuo klausimu intriguojančios: „Paveldosaugininkai: mūsų tikslas – kad Kauno „stiklainis“ stovėtų kuo trumpiau” (Kauno diena, 2011-05-03), „Kauno „stiklainio“ istorija: architektui V. Juozaičiui atėmė atestatą” (pilotas.lt, 2011.05.17), „Stiklainio Laisvės alėjoje skandalas: piketuotojai šaukė „Miestą doko” (Kauno diena, 2011-06-17).

„Senojo Kauno” draugijos pirmininkas, Kauno patariamosios visuomeninės kultūros paveldo komisijos pirmininkas R. Žiliukas paskelbė atvirą laišką dėl istorinių pastatų niokojimo, adresuotą Lietuvos Respublikos valdžiai, pradedant LR Prezidente ir baigiant LR generaliniu prokuroru.

Viską vainikavo piketas Kaune. Nepalaikau jo, bet džiaugiuosi – ko gero tai buvo pirmoji demonstracija Lietuvoje dėl architektūros. Skirtingos visuomenės grupės turi nevienodą požiūrį į naujas statybas istorinėje aplinkoje, demokratinėje visuomenėje visi turime teisę turėti savo nuomonę ir ją ginti visais teisėtais būdais.

Dauguma specialistų yra girdėję apie UNESCO Vienos memorandumą „Pasaulio paveldas ir šiuolaikinė architektūra – istorinio urbanistinio kraštovaizdžio valdymas”, kuris be kita ko teigia, kad „...miestų planavime, šiuolaikinėje architektūroje ir istorinio urbanistinio kraštovaizdžio išsaugojime reiktų vengti visokių pseudoistorinių projektų formų, nes jais nusižengiama ir istorijai, ir dabarčiai.”

Taigi, kodėl skirtingai suprantame ir vertiname naują architektūrą istorinėje aplinkoje? Kokie faktoriai formavo ir formuoja mūsų nuomonę šiuo klausimu? Minėtų publikacijų internetiniuose atsiliepimuose, nagrinėjančiuose naują statybą istorinėje aplinkoje, radau įdomų teiginį, kad „bet kokia nauja architektūra (istorinėje aplinkoje) bus vertinama neigiamai, nes visuomenė tikisi imitacijų“. Nesakyčiau, kad su tuo visiškai sutinku, tačiau ši mintis savotiškai atspindi mūsų situaciją. Pabandžiau suprasti, kodėl toks teiginys gali turėti prasmę.

Matomai retą kurį papiktins ar užgaus Venecijos sukūrimas Las Vegase, nes suprantame, kad šios koncepcijos esmė – pramoga ir žaidimas. Dėl tokių imitacijų didelių diskusijų nekyla, nes retas juos imasi vertinti architektūros kūrinio prasme. Pas mus gi situacija šiek tiek kitokia:

3 pav. 1962 m. pilies rūmai buvo iš dalies restauruoti ir visiškai atstatyti pagal B. Krūminio ir kt. architektų projektą

Lietuvoje kelios kartos išaugo su Trakų pilimi – visiems suprantamu „istorizmu“ pagrįsta paveldo tvarkymo koncepcija. Sovietmečiu dauguma tai vertino ne kaip imitacijas, bet kaip istorinės tikrovės atstatymą, patriotizmą ir nacionalinio identiteto demonstravimą.

*4 pav. Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų Vilniaus Žemutinėje pilyje atkūrimo projektas 2002 - ?
Projektavimo ir restauravimo instituto architektų grupė*

Tai patvirtina ir kitas mūsų dienų projektas – Valdovų rūmų statyba. Matome, kad ir dabar didelė dalis visuomenės idealizuoja istorinę praeitį ir tai bando įprasminėti šimtmečių senumo

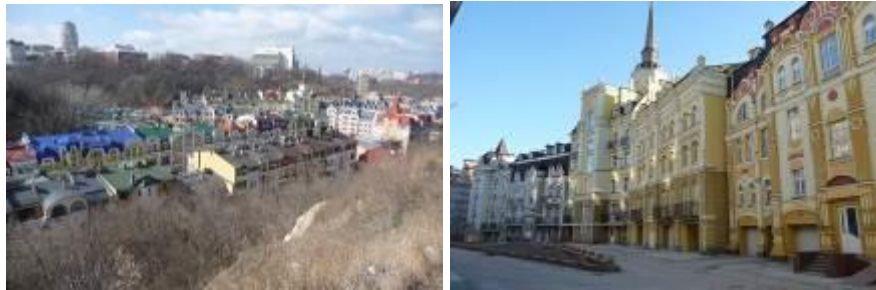
architektūra. Kol kas istorinės praeities gaivinimo tendencijos visuomenėje nėra išsikvėpusios, o metodai kelia didelį nesutarimą.

5 pav. 2010 m. pilies bokštas buvo iš dalies atstatytas pagal K. Mikšio projektą

To pavyzdžiu galėtų būti Kauno pilies dalinio atstatymo projektas, kur visuomenė dalinasi į atskiras grupes, nerasdamos bendro „idėjinio“ pagrindo.

Nors ir menka paguoda, bet mes čia nesame vieni – kitiems senovė taip pat „prie širdies”.

Kijeve, šalia istorinio centro Podolės, teko matyti baigiamą statyti nemažą gyvenamąjį komercinį kvartalą „ВОЗДВИЖЕНСКИЙ”. Klasicizmo ir rusiško ampyro stiliaus pastatai aiškiai rodo, kokia architektūra yra pageidaujama šioje šalyje.

7 pav. O šis gyvenamasis kvartalas Jakiborge, Švedijoje išduoda, kad švedai, tikriausia, pavargo nuo modernumo.

Parodytuose pavyzdžiuose naudoti metodai yra panašūs – vyrauja imitacinė architektūra, bet jų atsiradimo idėjos yra gerokai skirtingos: pas mus tai tautinės ideologijos, ilgintis LDK laikų ir „prarastos“ didybės pagrindu atsiradusi architektūra. Tai puikiai iliustruoja pokalbyje Estijoje lietuvių bendruomenės aktyvistų pasakyta frazė: „Estai šiek tiek „pasikėlę“, bet tada mes jiems primename apie mūsų istoriją ir jie nebeturi kuo atsakyti“. Ukrainoje klasicizmas ir rusiškas ampyras taip pat rodo šalies istorijos raidą, bet dabar, matyt, čia ideologijos nedaug – vyrauja verslas: statai tai, kas tau atrodo gražu ir bus gerai perkama už gerą kainą. Švediško pavyzdžio atsiradimą galėčiau sieti su antiglobalistinėmis nuotaikomis ir ramaus gyvenimo nostalgija.

Manau, kad skirtingą naujos architektūros istorinio paveldo teritorijoje vertinimą lemia keletas veiksnių:

- visuomenės nueitas istorijos kelias ir tradicijos, jos išsilavinimas bei modernumas plačiąja prasme, t. y. tolesnio vystymosi ateities matymas. Sakyčiau, kad mūsų visuomenei svarbiau identifikuoti buvusią praeities didybę ir jos nepamiršti nei bandyti žiūrėti į ateitį;

- Projektuojančių architektų požiūris, kūrybiškumas, kompetencija bei sukuriamas rezultatas. Deja, kol kas gerų šių dienų architektūros pavyzdžių istorinėje aplinkoje mes kaip ir neturime (tuo tarpu nors tarpukario pastatai yra modernūs, negirdėjau, kad kas juos peiktų – atvirkščiai, jie yra saugomi);

- Projektų vertintojų ir paveldo specialistų požiūris į naują statybą istorinėje aplinkoje, kuris, mano požiūriu, yra visiškai atsilikęs nuo pasaulinių tendencijų;

Kaip bebūtų, su spaudoje publikuotais KPD valdininkų pasisakymais, jog reikia „statyti taip, kad nauji statiniai atrodytų it seni“ sutinka ne visi. Modernios architektūros sampratoje tokie metodai iš principo yra negalimi, todėl nenuostabu, kad retas šių dienų architektas bando tokiu keliu eiti.

Įtakotas vadinamo Kauno „stiklainio“ triukšmo, panagrinėjau Kauno centrinės dalies – Laisvės alėjos architektūrą, atsiradusią po Nepriklausomybės atgavimo. Daug nepastatėme, o kas pastatyta, nesuteikia pagrindo džiaugtis. Įdomu tai, kad gretutinėse gatvėse architektūra pasirodė įdomesnė nei pačioje Laisvės alėjoje:

8 pav. Nuomojamų biurų pastatas A. Mickevičiaus g., Kaunas, apie 1995 m. (arch. V. Kuliešius, G. Natkevičius) išlaikė laiko bandymą

9 pav. Komercinis centras „Sostinė“ Maironio g. 19, Kaunas, 2003 m. (arch. G. Natkevičius, R. Adomaitis, L. Venslovas, A. Zaniauskas) nors ir nemažas, bet pakankamai lakoniškas ir, mastelio požiūriu, nėra agresyvus.

10 pav. Multifunkcinį kompleksą „Bokštas”, Kęstučio/ Kanto g. kampas, Kaunas, 2008 m.

To negalėčiau teigti apie multifunkcinį kompleksą „Bokštas”, Kęstučio/ Kanto g. kampas, Kaunas, 2008 m. (arch. G. Natkevičius, G. Čepurna, M. Mickevičius, A. Natkevičiūtė, E. Spūdys), kur paties pastato architektūrą su tam tikromis išlygomis galima būtų vertinti neblogai, bet mastelis šiame kontekste yra itin nevykęs.

11 pav. Pirmo naujo po Nepriklausomybės atgavimo pastato Laisvės alėjoje – „Omnitel” būstinės 1998 m. (arch. A. Rimša) architektūros grynuoliu nepavadinsi.

12 pav. Buvusio „Mados” pastato Laisvės al., Kaunas (arch. A. Sprindys), rekonstravimas apie 2007 m. (arch. Ž. Radvilavičius).

13 pav. Buvusio prekybos centro „Merkurijus”, Laisvės al., Kaunas (arch. A. Sprindys, nugriautas 2009 m.) dalies pastato rekonstravimas apie 2004 m. (arch. A. Sprindys-jaunesnysis).

14 pav. Visiškai nepavykusio gyvenamojo pastato buvusio „Lietuvos“ viešbučio vietoje statyba 2009 m. (arch. E. Vilčinskis) verčia manyti, kad kontekstui, proporcijoms ir architektūrai apskritai nebeskiriame visiškai jokio dėmesio.

15 pav. Gal šis architektūrinis abuojumus sudarė sąlygas atsirasti ir plačiai „išreklamuotai” pastato Laisvės al. 90 rekonstrukcijai (arch. V. Juozaitis).

16 pav. arch. V. Juozaitis yra padaręs ir sąlyginai neblogą viešbučio „Kaunas” Laisvės alėjoje rekonstrukcijos sprendimą.

Taigi, kur slypi tokios menkos kokybės architektūros svarbiausioje Kauno gatvėje atsiradimo priežastys?

Visuomenės pamąstymuose spaudoje, kad architektai už dideles sumas akiai vykdo užsakovų norus, kad architektai arogantiški ir nori bet kokia kaina įsiamžinti, bet „susimauna”, nes užduotis yra sunki ir reikalauja daug darbo bei gebėjimų, tikriausiai yra dalis tiesos. Taip kaip ir architektų nusiskundimuose, kad užsakovams nesvarbi architektūra, svarbu, kad pigiai ir greitai „suderintu”, todėl renkasi „apsukrius” arba pigius projektuotojus. Mums patiems, o ir visuomenei belieka tik apgailestauti, kad neturime jokios architektūros kritikos skilties miestų dienraščiuose ar

respublikinėje spaudoje, nes tai gerokai apsaugotų architektus nuo neatsakingo požiūrio į savo darbą, o visuomenei ir užsakovams suteiktų galimybę pažvelgti ir suprasti architektūros procesus, objektyviau įvertinti taip pat ir architektūros „autoritetų“ darbų kokybę.

Pagal tarptautinių žodžių žodyną architektūra apibrėžiama kaip meno šaka, erdvinės žmogaus aplinkos formavimas, pastato meninis pobūdis. Todėl kai kuriais atvejais būtų neteisinga atmesti ir kūrybinės nesėkmės faktorių, tuo labiau, kad nesėkmės aplanko ne tik mus:

17 pav. Viešbutis šalia Vavelio Krokuvoje.

18 pav. Sandėlio rekonstrukcija į biuro pastatus Taline.

19 pav. Komerčinis ir biurų pastatas „Metro Plaza” Viru aikštėje, Talinas, 2008 m. (arch. KOKO Architects)

VIENOS MEMORANDUMAS „Pasaulio paveldas ir šiuolaikinė architektūra–istorinio urbanistinio kraštovaizdžio valdymas” teigia, kad:

„Istoriniai pastatai, atviros erdvės ir šiuolaikinė architektūra reikšmingai padidina miesto vertę, suteikdami miestui savitų bruožų.

Šiuolaikinė architektūra gali būti veiksminga miesto konkurencingumo priemonė, nes ji pritraukia gyventojus, turistus ir kapitalą.

Istorinė ir šiuolaikinė architektūra yra vietinės bendruomenės turtas, kuris turėtų tarnauti švietimo tikslams, laisvalaikiui, turizmui ir užtikrinti vertybių rinkos vertę.”

Pažvelgus į mūsų turimą rezultatą, tenka apgailestauti, kad daugumoje atvejų mes šių akivaizdžiai teisingų tezių dėl vienokių ar kitokių priežasčių nesugebame sėkmingai realizuoti, o didelė dalis visuomenės bei dar didesnė dalis paveldo specialistų tikriausiai dėl to jas laiko Lietuvai netinkamomis. Tačiau pasaulyje yra nemažai pavyzdžių, kurie patvirtina anksčiau išsakytas memorandumo mintis ir iliustruoja, kad nebūtinai reikia „statyti taip, kad nauji statiniai atrodytų kaip seni”. Be abejo, nauja statyba esamą istorinę aplinką veikia skirtingai – nesėkmė joje matosi ypač stipriai, tačiau sėkmingas statinys jai suteikia naujas dimensijas, vertes ir spalvas.

Kaip taisyklė, kontekstualūs, nors ir modernios architektūros nauji statiniai retai sukelia diskusijas visuomenėje.

20 pav. Viešbutis L'ERMITAGE, Talinas, 2004 m. (arch. Indrekas Allmannas)

Moderniai, tačiau neišaukiančiai tradicines architektūros formas interpretuojantys statiniai taip pat dažniausiai sulaukia pritarimo.

21 pav. Parlamentas, Lichtenšteinas, 2007 m. (arch. H. Goritz Architecture Studio)

Nekasdieninės, unikalios architektūros nauji statiniai stebina savo originalumu, bet reaguodami į esamą kontekstą jie taip pat retai sukelia neigiamas emocijas visuomenėje:

22 pav. CAIXA Forumas 1899 m. elektrinės rekonstrukcija į parodų sales, Madridas, 2007 m. (arch. Herzog & deMeuron)

23 pav. Muziejaus administracija, Paryžius, 2008 m. (arch. J. Nouvelis, P. Blancas)

Kontrasto principu suprojektuoti pastatai visuomenėje diskusijų sukelia ženkliai daugiau. Meninis „užtaisas“ ir motyvuota idėja leidžia pasiekti įdomaus rezultato, nors jis priimtinas ne visiems. Seno ir naujo kontrasto principu suprojektuoti pastatai savaime „užkoduoja“ visuomenėje nuomonių skirtumus dėl vertybių, tačiau profesionaliai atliktas darbas parodo, kad galimi ir tokie sprendimai.

24 pav. Hearst Building (1928 m.);
Hearst Tower, Niujorkas, 2006 m. (arch. N. Fosteris)

25 pav. Gyvenamasis namas Groningenas, Olandija.

Įtaigiai parinkta seno ir naujo kontrasto koncepcija padeda įtikinti visuomenę, kad galimas kelias, kai senosios vertybės ne tik nepraranda savasties, bet įgija ir papildomos vertės.

26 pav. Knygynas Dominikonų bažnyčioje (1294 m.), Maastrichtas, rekonstr. 2007 m. (arch. Merckx+Girod)

Dažnai neįprastos funkcijos atsiradimas tam tikruose statiniuose taip pat sukelia diskusijas visuomenėje. Naujo ir seno kontrastas sukuria naują meninę išraišką, šiuo atveju naujos funkcijos – viešbučio atsiradimas išgelbėjo istorinę bei architektūrinę vertybę nuo sugriuvimo.

27 pav. Viešbutis "Kruisherenhotel" 1438 m. gotikinėje bažnyčioje ir vienuolyne, Maastrichtas, rekonstr. 2005 m. (arch. Satijnplus Architecten)

Netradicinės medžiagos panaudojimas istorinėje aplinkoje dažnai sukelia aštrius ginčus apie tradicijas ir jų saugojimą. Tačiau skirtingų medžiagų sukuriamas kontekstas padeda suvokti pasirinkimo įvairovę ir įtikinti visuomenę, kad ir čia galimi ne tik tradiciniai sprendimai.

28 pav. Namai muzikantui, Scharans, Šveicarija, 2007 m. (arch. V. Olgiatis)

Tačiau labiausiai visus „įkaitina“ avangardiniai sprendimai. Avangardinio „užtaiso“ nestokojantys statiniai istorinėje aplinkoje visuomenėje nepalieka abejingų. Vieni tokiais reiškiniais žavisi, kitiems tokia architektūra yra nesusipratimas.

29 pav. Pompidu meno centras, Paryžius, 1977 m. (arch. R. Rogersas, R. Piano)

30 pav. Buvusių sandėlių rekonstrukcija į Mados institutą, Paryžius, 2009 m. (arch. Jakob+Macfarlane Architects)

Kadangi apie šių dienų architektūrą (o ir modernų meną apskritai) populiariose leidiniuose straipsnių ir informacijos nerasi, tai naujos, nematytos formos vienaip ar kitaip šokiruoja nepatyrusį žiūrovą, ir jis nežino kaip į tai reikėtų reaguoti. Todėl dažniausiai reaguoja triukšmingai ir neigiamai.

31 pav. Apartamentų pastatas, Talinas, 2005 m. (arch. 3+I Architects)

32 pav. Dailidžių dirbtuvių rekonstrukcija į biurų pastatą „Rotermano kvartale“, Talinas 2009 m. (arch. KOKO Architects)

Visuomenės grupės dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių skirtingai supranta ir vertina naujas statybas istorinėje aplinkoje ir todėl mes privalome vieni su kitais kalbėtis bei ieškoti sąlyčio taškų. Nes mes, architektai, turime ką jiems pasiūlyti:

1. Motyvuotą prarastų statinių atstatymą istorinėje aplinkoje:
2. Rekonstrukciją, kada įtaigiai parinkta seno ir naujo koncepcija padeda įtikinti visuomenę, kad galimas kelias, kai senosios vertybės ne tik nepraranda savasties, bet įgyja ir papildomos vertės.

33 pav. CAFE DE UNIE (arch. J. J. P. Oud) 1940 m. gegužės 14 d., per bombardavimą Roterdame, Coolsingel g., buvo sugriautas. Pastatas 1986 m. buvo atstatytas Mauritsweg g. kaip puikus olandų meno ir architektūros De Stijl pavyzdys.

3. Rekonstrukciją, kada įtaigiai parinkta seno ir naujo koncepcija padeda įtikinti visuomenę, kad galimas kelias, kai senosios vertybės ne tik nepraranda savasties, bet įgyja ir papildomos vertės.

34 pav. Šiuolaikinio meno muziejus, Niujorkas, 2007 m. (arch. SANAA Architects)

Todėl NEMANAU, kad bet kokia nauja statyba istorinėje aplinkoje visuomenės būtų vertinama tik neigiamai. Tikiu, kad didesnė dalis visuomenė tikisi ne imitacijų, bet ARCHITEKTŪROS. Manau, kad toks yra ir mūsų tikslas.

**Aplinkos ministerijos saugomų teritorijų ir kraštovaizdžio departamento direktoriaus
Vidmanto Bezaro pranešimas “Baltijos pajūrio kraštovaizdžio apsaugos ir naudojimo
problemos”. Vidmantas Bezaras**

LR Aplinkos ministerija Saugomų teritorijų ir kraštovaizdžio departamentas

Baltijos pajūrio reikšmė. Pakrantės zonos – tai strategiškai svarbios, išskirtinę gamtinę, ekonominę, socialinę, kultūrinę ir rekreacinę vertę turinčios teritorijos. Jungtinių tautų aplinkos programos (UNEP) duomenimis, 100 km spinduliu palei pakrantes gyvena apie 40 % žemės gyventojų. Urbanizacija ir kita intensyvi ūkinė veikla jau yra paveikusi apie 50 % pasaulio kranto zonų. Intensyvėjant pakrančių išteklių naudojimui – laivybos, žvejybos, tranzito, naftos gavybos, energijos gamybos, turizmo plėtrai – atsiranda poreikis vietiniu, nacionaliniu, regioniniu ir globaliniu lygiu imtis veiksmų ir priemonių, padėsiančių išsaugoti šias unikalias teritorijas.

Pajūris - teritorija, kur ypač ryški daugelio interesų sankirta. Čia realizuoti svarbūs šalies geopolitiniai siekiai – tai Lietuvos vartai į pasaulį, nepriklausomybės garantas; ne veltui dėl šio krašto buvo tiek kovų, jį valdė ir vokiečiai, ir lietuviai, ir prancūzai, po I pasaulinio karo bandė pretenduoti net lenkai. Šalies ekonominiai interesai taip pat sietini su pajūrio regiono vystymu – didelė šalies BVP dalis sukurama būtent Baltijos pakrantėje. Daugeliui šalies gyventojų pajūris asocijuojasi tik su rekreacinių poreikių tenkinimu – tai svarbiausias Lietuvos Respublikos rekreacinis regionas, kuriame karštais šventiniais vasaros savaitgaliais atsiranda kone kas ketvirtas respublikos gyventojas. Ypač svarbūs aplinkosaugos interesai: čia saviti ir jautrūs kraštovaizdžiai, didelė retų rūšių ir buveinių įvairovė, tai vienas pagrindinių šiaurės pusrutulio paukščių migracijos kelių, jungiančių Vakarų Polearktiką ir Afriką. Lietuva, kaip ir kitos ES šalys, prisiima įsipareigojimus ir atsakomybę už retų rūšių buveinių, unikalių biotopų apsaugą.

Teturime tik truputį daugiau kaip 90 km iš viso 8000 km šios jūros pakrantės ilgio (Lietuvos plotas šešis kartus mažesnis nei Baltijos). Tad lietuviui pajūrio žemė turėtų būti gerokai brangesnė nei suomiui ar estui. Deja, netapome jūros tauta nei iki okupacijos, nei socializmo metais, kai jūros pakrantė ilgus dešimtmečius buvo tarsi skiriamoji riba tarp „komunizmą kuriančio“ ir ano, kapitalistinio, pasaulio. Pasienis, kurio nebuvo galima peržengti, sąlygojo, kad netgi artima pakrantė liko netyrinėta, neplanuota, nepažinta. O pastaruoju metu vis garsiau aptariamai nauji grandioziniai verslo projektai Baltijos akvatorijoje: dujų terminalo, išorinio jūrų uosto, vėjo jėgainių statybos. Visa tai gerokai pakeistų priekrantės kraštovaizdį – nebebus įprasto lygaus jūros horizonto, kils daug neaiškumų dėl estetinių ir aplinkosauginių klausimų. Ir tai netolima realija, o mes dar neturime pakankamų aplinkos tyrimų, nei jūrinį planavimą reguliuojančių teisės aktų, nei patirties planuojant jūroje, tad diskutuoti reikia kuo skubiau. Gal jau laikas greta kraštovaizdžio įteisinti ir jūrovaizdžio sąvoką?

Pajūrio regionas: ribos, bendri bruožai ar kraštovaizdžio specifika. Pajūrio regiono ribas, jo geografinę aprėptį įvairių specialybių žmonės mato gana skirtingai. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane nurodoma, kad Lietuvos pajūrio arealas apima Klaipėdos, Neringos, Palangos miestų ir Klaipėdos, Kretingos, Šilutės rajonų teritorijas. Geografai daugiau akcentuos Baltijos jūros duburio (Pajūrio žemumos) ribas, tad į šią teritoriją patektų ir Kuršių marių priekrantės rajonai bei dalis Nemuno deltos. Etnologai pajūriui priskirtų tas teritorijas, kurių gyventojų gyveniena susijusi su jūra. Istorikai dažnai naudoja Mažosios Lietuvos regiono sąvoką, kur didžioji gyventojų dalies gyvenimas buvo susijęs su jūra, Kuršių mariomis ar Nemunu. Dažniausiai Baltijos jūros kranto apsaugos zona nurodoma iki 3 km. pločio sausumos teritorija (pajūrio miškai neprivatizuojami net iki 7 km) ir jūros akvatorija iki 20 m gylio izobatos. Baltijos jūros pajūrio juosta - ne siauresnė kaip iki 100 m pločio sausumos teritorija ir akvatorija iki 20 m gylio izobatos ir visa Kuršių nerija. Kuršių marių apsaugos juostą sudaro iki 150 m pločio sausumos ir iki 150 m pločio akvatorijos teritorija.

Šis arealas pasižymi svarbiomis gamtos vertybėmis. Kaip užtikrinama jų apsauga? Praktiškai visas Pajūrio regionas pasižymi vertingais kraštovaizdžio kompleksais. O Pajūrio regionas – ne tik smėlis ir kopos. Čia ir gana stipriai urbanizuoti miestiško kraštovaizdžio židiniai su Klaipėda bei Palanga, ir agrarinis kraštovaizdis su dirbamais laukais į rytus Girulių – Nemirsetos ruože (daug kur su stichiškai besiformuojančiu apgyvendinimo tinklu), ir durpingose pajūrio pievose suformuotos pramoniniams rajonams būdingos teritorijos ties Butinge, ir vertingos natūralios pajūrio ir pamario pievos, ir statūs moreniniai krantai ties Karkle, ir rekreaciniai miškai artimame pajūrio ruože ir kt. Čia tarptautinės ir nacionalinės svarbos gamtinio karkaso teritorijos - Pajūrio ir Pamario geoekologinės takoskyras (iš pietų į šiaurę), Nemuno ir Minijos-Bartuvos-Dangės-Šventosios (regioninės svarbos) migraciniai koridoriai. Pajūrio regionas turi vieną tankiausių saugomų teritorijų tinklą. Pajūrio ir pamario parkai žinomi ir tarptautiniu mastu: Kuršių nerijos nacionalinis parkas 2000 m. įrašytas į UNESCO Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo sąrašą, Nemuno deltos RP saugomas kaip Ramsar-o konvencijos teritorija, o Natura 2000 teritorijų sąraše, be jau minėtų – ir Pajūrio RP. Regione net 7 valstybiniai draustiniai: Baltijos jūros talasologinis, Lužijos botaninis, Kliošų kraštovaizdžio draustinis, Svencelės pievų botaninis-zoologinis, Kintų botaninis draustiniai. Jau antras dešimtmetis tarp uosto įrenginių egzistuojantis Smeltės valstybinis botaninis draustinis rodo galimybes, kaip gali būti suderinami gamtosaugos ir pramonės interesai: šio bene mažiausio Lietuvoje draustinio (tik 3,6 ha) apsauga užtikrina uosto direkcija, parengtas ir jo tvarkymo planas. Didžioji dalis išvardintų teritorijų yra svarbios visai Europai ir saugomos kaip Natura 2000 teritorijos: Baltijos jūros priekrantė, Nemirsetos smiltpievės, Kuršių nerijos nacionalinis parkas, Pajūrio kopos. Čia yra retos ir tik šiame regione sutinkamos Europos Bendrijos svarbos natūralios buveinės: rifai (jūros priekrantės dugne susiformavę gūbriai, akmenynai),

užuomazginės pustomos kopos, baltosios kopos, pilkosios kopos, kopų varnauogynai, kopų gluosnynai, medžiais apaugusios pajūrio kopos, drėgnos tarpkopės, pajūrio smėlynų tyruliai, nesusivėrusios žemyninės smiltpievės. 2009 m. įsteigtas Kuršių marių biosferos poligonas – viena didžiausių šios kakegorijos saugomų teritorijų virš 30 tūkst. Ha.

Pajūrio regionas - tarsi autostrada paukščių migracijos kelyje, jungiančiame Vakarų Polearktiką ir Afriką. Nuo Pajūrio regiono planavimo priklauso jos „pralaidumas“ ir natūralių žiemojimo ar traukimo vietų sveikata. Iš šiaurės pajūriu Lietuvą pasiekiantis migracijos kelias ties Klaipėda skyla į dvi dalis - vienas suka Kuršių nerijos pajūriu link Sembos pusiasalio ir Gdansko, kitas - link Nemuno deltos. Migracijos keliai eina labai nenutoldami nuo krantų – iki 30 km, nors 90 % koncentruojasi 1-5 km juostoje. Šimtai tūkstančių paukščių pajūrio regione žiemoja arba apsistoja rudeninio bei pavasarinio traukimo metu. Turime didelę atsakomybę prieš pasaulį - čia vienos didžiausių vandens paukščių žiemaviečių Europoje. Pavyzdžiui, jūroje ties Palanga yra globaliai saugomų rūšių - nuodegulių, sibirinių gagų - žiemavietės, didelės jų sankaupos - jūroje į vakarus nuo Nidos.

Aplinkos apsauga galima daugeliu būdų - tiek įstatymiškai, tiek teritorijų planavimo priemonėmis, tiek saugant fiziškai. Jūrų ir pajūrio teritorijų aplinkos ir jų išteklių apsauga, integruotas valdymas ir subalansuoti plėtros procesai – pagrindiniai ramsčiai, užtikrinantys darnios plėtros idėjas. Turime visą eilę tarptautinių strateginių ir teisinių dokumentų, kurie būtini planuojant pajūrio teritorijas: 1982 m. Jungtinių tautų jūrų teisės konvencija, 1992 m. Rio deklaracija ir Darbotvarkės 21 veiksmų programa (17 skyrius skirtas vandenynų, visų jūrų-tiek uždarų, tiek pusiau atvirų - pajūrio teritorijų apsaugai, jų gyvųjų išteklių apsaugai, racionaliui naudojimui ir plėtrai), 1992 m. Helsinkio konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūrinė aplinkos apsaugos, 1995 m. rekomendacija 16/3 dėl Natūralios kranto dinamikos apsaugos, 2002 m. Europos parlamento rekomendacija dėl integruoto kranto zonos vystymo Europoje, 2009 m. Europos Komisijos komunikatas dėl Europos Sąjungos Baltijos jūros regiono strategijos, 2000 m. Europos kraštovaizdžio konvencija, 1971 m. Ramsaro konvencija (skirta sustabdyti pelkių ir seklių vandenų (tarp jų ir pakrančių zonų) mažėjimą ir užtikrinti šių vertingų gamtos kompleksų apsaugą Visa eilė Lietuvos Respublikos teisės aktų reguliuoja urbanizacijos ir aplinkos apsaugos procesus, įskaitant ir kraštovaizdžio apsaugą. Naujausia Pajūrio juostos įstatymo redakcija išdėsto pajūrio juostos ribų nustatymo principus, pajūrio kraštovaizdžio apsaugą ir naudojimą, žemės ir jūros akvatorijos naudojimo sąlygas. Pajūrio juosta apima ne siauresnę kaip 100 m žemyninę teritoriją nuo Latvijos iki Klaipėdos uosto šiaurinio molo, Kuršių neriją ir akvatoriją iki 20 m. gylio izobatos – ši žemė laikoma išimtinė LR nuosavybe.

Solidžiausi strateginiai dokumentai - Baltijos jūros aplinkos apsaugos strategija (patvirtinta 2001 m.), kalbanti apie darnų jūros ekosistemų funkcionavimą, kad buveinių ir rūšių paplitimas, gausa ir kokybė atitiktų vyraujančias hidrologines, geografines ir klimato sąlygas, siekį išsaugoti

kuo natūralesnį jūrinį ir pakrantės kraštovaizdį. Jūros krantų apsaugos ir naudojimo nuostatai (2000 m.), Baltijos jūros krantotvarkos strategijos nuostatos (2001 m.), Pajūrio juostos tvarkymo programa 2008-2013 m. ir kiti dokumentai įvertinta ir prognozuoja atskirų kranto ruožų būklę, dinamikos tendencijas, krantonaudos pobūdį ir intensyvumą. Remiantis tyrimų duomenimis atliktas jūrinio kranto rajonavimas ir kiekvienam kranto ruožui nustatytos krantotvarkos priemonės. 2011 m. patvirtintas AM ministro įsakymu Pajūrio juostos žemyninės dalies tvarkymo specialusis planas, nustatantis pajūrio juostos žemyninės dalies naudojimo, tvarkymo ir apsaugos režimus, kraštovaizdžio formavimo kryptis ir teritorijos tvarkymo priemonės.

Ar galima urbanistinės plėtros ir gamtosaugos interesų santarvė? Lietuvos pakrantė - administracinių paradoksų rinkinys. Beveik du trečdaliai pajūrio turi saugomos teritorijos statusą, be to, visa pakrantė 100 m pločio ruože bei Kuršių nerija priskirta griežtai saugomai pajūrio juostai. Pusė Lietuvos jūros pakrantės teritorijų įtrauktos į UNESCO Pasaulinio paveldo sąrašą. Tačiau net apie 70 % jūros pakrantės yra miestų administracinėse ribose: nemažą pajūrio bei pamario ruožą užėmusi Klaipėda, nuo Latvijos sienos iki Nemirsetos - Didžiosios Palangos miestas, visa Kuršių nerija priskiriama penkiasdešimtmetį mininčiam Neringos miestui. Ir tik neilga pakrantės atkarpėlė Pajūrio regioniniame parke ir ties Giruliais yra ne miesto teritorijoje. Miestai vystomi pagal savitus urbanistinius principus, kuriuos per pastarąjį dešimtmetį mėginta perkelti į gamtinę pajūrio dalį. Todėl tiek daug skandalų dėl neteisėtų statybų, netinkamo planavimo.

Pastarų metų demografiniai ir socialiniai pokyčiai lėmė, kad daugelis Europos regionų traukiasi. Mūsų šalyje tik Vilniaus ir Klaipėdos regionai priskirtini augančių regionų grupei, nors praktiškai visi Lietuvos miestai ne auga, o mažėja, įskaitant ir Klaipėdą. Per pastarąjį dvidešimtmetį gyventojų sumažėjo daugiau nei keturiasdešimčia tūkstančių – nuo 207 tūkst. 1992 m. iki 161 tūkst. 2011 m. Tiesa, nemaža dalis gyventojų iš miesto kėlėsi į rajoną, tad augo Klaipėdos rajono gyventojų skaičius. Gyventojų mažėjo, o apie Klaipėdą gamtinėje aplinkoje susiformavo privačių namų žiedas, infrastruktūra. Pajūrio regioninio parko rytinė dalis tarp Girulių ir Nemirsetos vietomis gyvenamaisiais kvartalais jau apribota kaip mieste, neatpažįstamai pakito kraštovaizdis, keitėsi gyvūnų migracijos keliai. Kraštotvarkos požiūriu yra svarbu išlaikyti šio krašto specifika - čia juk Mažoji Lietuva, labai savitas ir, visais požiūriais, trapus regionas.

Pajūrio aplinkos bėdos yra tiek globalinės, tiek vietinės. Urbanistinės plėtros, turizmo vystymosi mastai baugina daugelio šalių ir aplinkosaugininkus, ir urbanistus. Vandens tarša, kranto ardymas – šios problemos taip pat būdingos ir kitoms panašią kraštovaizdžio struktūrą turinčioms Baltijos pakrantės šalims, nuo Gdansko Lenkijoje iki Danijos jūros smėliu maitinami pliažai, betoniniais įrenginiais stabdomas smėlio išplovimas. Gal dar nebūsime paskutinė karta, kuri į jūrą brenda per smulkų smėliuką, bet tikimybė į ją šokinėti tik nuo sutvirtintos krantinės yra labai reali ateitis. Na, o nelegalios ar legaliai drastiškos statybos,

KNNP skandalai - tai jau daugiau mūsų nacionalinės problemos.

Kol kas sunkiai, bet po truputį einama link urbanistinės ir gamtosauginės minties santarvės. Vis dažniau kalbama ne apie gamtinę aplinką, kaip kliūtį urbanizavimui, o apie naujas urbanistines tendencijas, sugyvenant su gamta. Daug ką galima suderinti planavimo priemonėmis, bet ir čia išryškėja tam tikra pajūrio specifika. Planavimas dažnai vykdytas atitrūkstant nuo Pajūrio darnaus vystymosi principų. Daugybė parengtų, bet neįgyvendinamų strategijų, planavimo dokumentų, studijų, savo turiniu daugiau rezoliucinių, o ne praktinių. Pajūrio planavimo procese dalyvaujančių subjektų bendradarbiavimas nepakankamai konstruktyvus, dažnai priešiškas. Ieškoma užtarimo Vilniuje, kai kada jau ir Briuselyje. Teritorijų planavimo problemos yra sisteminės ir reikalauja pertvarkos. Gal ji ateis su nauju Teritorijų planavimo įstatymu? Nors reikia pripažinti, kad aplinkosaugos pusė pastaraisiais metais atstovaujami tvirčiau, atsiranda geresnis balansas tarp ekonominių ir ekologinių interesų, tvirtesni PAV dokumentai, pradedama kalbėti apie kompensacines priemones, visuomenė grupės tampa aktyviu dalyviu planavimo procese. Galime pasidžiaugti – baigiasi dešimtmetį trukusi konfrontacija Kuršių nerijoje ir artimiausiu metu bus pabaigti ir pateikti tvirtinti nacionalinio parko tvarkymo planas ir Neringos savivaldybės bendrasis planas.

Ypač naudinga ES parama pakrančių apsaugos ir tvarkymo priemonėms- tiek žemyninės dalies krantotvarkos darbams, tiek saugomų teritorijų planavimui, gamtotvarkai, lankymo sąlygų gerinimui. Per pastaruosius metus naudojant ES paramą buvo gerokai papildyti smėliu sutvarkyti pliažai ties Palanga, tvarkytas kopagūbris, kitame finansavimo periode didesnė parama bus ir Kuršių nerijos pakrantei. 2011 m. AM saugomų teritorijų ir kraštovaizdžio departamentas pradėjo vykdyti naują projektą kraštovaizdžio srityje „Kraštovaizdžio apsaugos ir tvarkymo optimizavimas, įgyvendinant Lietuvos kraštovaizdžio politiką“, apimančią ir jaurias pajūrio teritorijas“. Bus parengtas Pajūrio juostos žemyninės dalies paplūdimių rekreacijos planas (detalizuojant Pajūrio juostos žemyninės dalies tvarkymo plano sprendinius,) parengtos Pajūrio juostos grafinės-vizualinės sistemos kūrimo metodinės rekomendacijos (padės formuoti informatyvią ir estetišką vizualinę informacinę sistemą, prisidės prie teigiamo Lietuvos pajūrio juostos įvaizdžio formavimo), bus atliktas Pajūrio juostos ribų koregavimas ir įskaitmeninimas (leis išvengti klaidingo pajūrio juostos ribų nustatymo rengiant žemesnio lygmens teritorijų planavimo dokumentus, sudarys geresnes sąlygas pajūrio juostos ribų pažymėjimui natūroje), bus parengta Kuršių marių krantų apsaugos ir naudojimo studija.

Ar ateinančios kartos dar turės galimybę pasigrožėti pajūrio kraštovaizdžiais? Siekiant išsaugoti unikalią aplinką ar istorinį paveldą, o kartu ir riboti taršą, Helsinkio komisija rekomendavo aiškiai atskirti užstatomas pakrantės teritorijas nuo saugomųjų. Ir nebūtinai turinčių aplinkosauginį statusą. Kokios lygiavėčio balanso galimybės pajūryje? Išsvajota „gerovės visuomenė“ bus sukurta tik tada, kai bus efektyvus ūkis ir sveika aplinka. Darnaus

vystymosi strategijoje pabrėžiama, kad darniu laikomas tik toks vystymasis, kuris tenkina dabartinius visuomenės poreikius, nemažinant ateinančių kartų galimybių tenkinti savus poreikius. Ne vienas šiame urbanistiniame forume kalbėjusių pranešėjų pabrėžė, kad miestų formavimo principai palaipsniui kinta. Miestų plėtra ne visada užtikrina žmonių gyvenimo kokybės augimą.

Baltija - santykinai jauna jūra, jos pakrantės kontūrai ir reljefas galutinai susiformavo gana neseniai, tik prieš 4000 metų, kranto linija yra įvairi, apgyvendinimo tankis, urbanizacijos laipsnis, aplinkos kokybė labai skiriasi. Skirtingi kraštovaizdžiai – turėtų būti ir skirtingi plėtros scenarijai. Baltijos jūros regiono valstybės, pritardamos Helcom parengtam veiklos planui, užsibrėžė ambicingą tikslą – iki 2021 metų atkurti gerą Baltijos jūros regiono ekologinę būklę. Pagal Europos Sąjungos Baltijos jūros strategijos veiksmų planą (BSAP), valstybės įsipareigojo sutartinai spręsti visas didžiausias Baltijos jūros aplinkos apsaugos problemas, šalia jų – griežtai prižiūrėti ir kontroliuoti statybas pakrančių teritorijose. Tikėtina, kad teritorinė plėtra jau baigai išsemti galimybes - reikia naujos projektavimo, o ir apskritai - urbanistikos kokybės. Gyventojų kėlimasis arčiau gamtos taip pat turi tam tikras ribas – tiek dėl aplinkosaugos reikalavimų, tiek dėl infrastruktūros bei visos gyvensenos brangimo. Baugokai atrodo urbanizuojama durpingų melioruotų pievų juosta tarp Palangos ir Šventosios. Nausausinti durpžemiai nyksta ir mineralizuodamiesi išskiria didelius metano – dujų, skatinančių klimato atšilimą - kiekius. Statomi pavieniai namai laukuose atrodo kaip pamestinukai, formuojamos keistos „laukų gatvės“, jos turi pavadinimus, bet dažnai jose gyvena tik po kelis žmones. Vasara čia klega tūkstančiais suvažiavusių, o rudenį ši teritoriją panaši į išmirštantį kaimą. Bet nei šios teritorijos planavime, nei įgyvendinime „nekvepia“ kurortu ar gamtinio karkaso funkcijas atliekančia teritorija. Dabartinė žemėvalda ir planavimo sistema neužtikrina Pajūrio urbanistinių problemų sprendimo.

Šiuo metu jaučiamas tiek aplinkosauginių organizacijų, tiek verslo įmonių susidomėjimas naujais projektais ne tik pajūryje, bet ir jūroje, vyksta diskusijos ir tyrimai. Vėjo jėgainės, dujų terminalai, išorinis uostas, naftos gavyba, kabelių, dujotiekių tiesimai - tai nauji iššūkiai tiek planuotojams, tiek aplinkos apsaugos specialistams. Vienaip ar kitaip yra pareikšti norai net devyniuose atviros jūros plotuose statyti vėjo jėgaines. Veikla, kuri visam laikui gali neigiamai paveikti gamtą ir kraštovaizdį, negali būti leidžiama, gal būt, išskyrus retus atvejus, kai įrodyta, jog to reikalauja visuomenės interesai ir mažiau jautrios teritorijos nepavyksta surasti. Todėl iki konkrečių žingsnių verslo pradžios svarbu identifikuoti gamtiniu požiūriu vertingiausias zonas ir saugotinas rūšis ir tik tada imtis vėjo jėgainių parkų planavimo. Steigiamas jau antrasis Baltijos jūros biosferos poligonas (planuojama steigimo pabaiga 2012 m. gruodžio mėn.). Tad Natura 2000 teritorijos priekrantėje bus ir ties Palanga, ir ties Nida. LIFE+ NATURE programos projekto metu vyksta Lietuvos ekonominės zonos gamtinių vertybių kartografavimas Natura 2000 tinklo plėtrai (numatoma projekto pabaiga 2015 m. kovo 31 d.), kuriuo siekiama

patikslinti globaliai saugomoms rūšims svarbių teritorijų plotų ribas trijuose jūros plotuose į šiaurės vakarus nuo Palangos. Visi šie aplinkosauginiai projektai padės nustatyti vietas, kuriose vėjo jėgainių statyba turės mažiausią poveikį, ir leis išsaugoti tikrai vertingas teritorijas.

Tad tik bendru sutarimu ir kraštotvarkos, administracinėmis ir, galų gale, net politinėmis priemonėmis turime pasiekti, kad pajūrio regionas būtų darnios, subalansuotos plėtros etalonu. Apskritai, Pajūrio regiono vystymui reikalingos ilgalaikės subalansuotos nacionalinės strategijos ir planai, kurie nebekistų pūstelėjus naujiems politiniams vėjams. Turime formuoti tik darnios plėtros principais paremtus projektus, naudingus ir gamtai, ir visuomenei. Ko gero, nuo visuomenės priklausys daugiausia, kokią vaizdelį nuo Palangos tilto matysime leidžiantis saulei - banguojančią jūrą ar technologinius įrenginius.

V Lietuvos urbanistinis forumas „Lietuvos pajūrio urbanizacija. Patirtis. Pamokos. Vizija 2030“ Marius Narmontas

*Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos
Teritorijų planavimo, architektūros ir urbanistikos departamento direktorius
Tel. 266 3608, m.narmontas@am.lt*

Jūrinės valstybės aspektai teritorijų planavime

Iš tikrųjų labai džiugu, kad Aplinkos ministerijos ir partnerių organizuojamas Urbaistinis forumas šiemet vyko Lietuvos Pajūryje, Klaipėdoje. Manau, kad forumas gerokai įtvirtino savo pozicijas. Galima sakyti, jis tapo tradiciniu renginiu. Šiemetinis forumas – jau penktasis, o tai – svarus įrodymas, jog jis reikalingas tiek valstybės bei mokslo institucijoms, tiek visuomenei ir verslui.

Ar Lietuva jūrinė valstybė?

Teritorijų planavimo specialistams, urbanistams matyt tokį klausimą retai kas užduoda, bet aš manau, kad jau atėjo laikas kalbėti apie jūrinį erdvinį planavimą Lietuvoje. Ne tik kalbėti, bet ir veikti... Diskutuodami ar sprenddami Lietuvos pajūrio problemas turime suvokti, kad Lietuvos teritorija nesibaigia smėlėta Baltijos jūros pakrante, todėl planuoti turime ne tik žemyninę dalį, bet ir jūrinę dalį (teritorinę jūrą ir ekonominę zoną). Apie tai vis garsiau ir dažniau kalba Europos Komisija, turime ir šios srities profesionalų, tokių kaip kaimynės Vokietija bei Lenkija. Mes savo ruožtu čia žengiame pirmuosius žingsnius. Visgi akivaizdu, jog jūrinis erdvinis planavimas kuometoliau, tuo bus aktualesnis, todėl turime apie tai kalbėti, brėžti gaires, tvirtinti planus. Žinoma, nepamirštant, jog jūrinės erdvės planavimas negali būti atliekamas tiesiog pats sau: jis turi derėti ir eiti koja kojon kartu su žemyninės dalies planavimu.

Kas yra jūrinis planavimas?

Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano papildymas jūrine dalimi bei tarptautinis projektas BaltSeaPlan yra pirmieji žingsniai Lietuvos jūrinės teritorijos erdviniam planavimui. Be abejo, šių projektų tikslas nėra suplanuoti dirbtines salas jūroje, kaip tai yra padaryta Dubajuje, mums kur kas aktualiau rasti teritorijas atsinaujinančių išteklių energetikai. Žvejyba, laivyba, vėjo energetikos vystymas, gamtos apsauga, naudingų medžiagų gavyba bei pakrančių apsauga, krašto apsauga, saugomos teritorijos, giliavandens uosto statyba yra tik kelios rūpestį keliančios veiklos. Integruotas jūrinės erdvės planavimas suteikia galimybę spręsti interesų konfliktus tarp aukščiau minėtų veiklų. Ypatingai svarbu, kad visos Baltijos jūros regiono valstybės parengtų suderintus jūrinio erdvinio planavimo projektus! Tačiau kol kas daugumai Baltijos regiono valstybių reikia parengti teisės aktus reglamentuojančius jūrinį erdvinį planavimą.

Teisininis reglamentavimas. Vizija.

Tokios šalys kaip Lenkija, Islandija, Didžioji Britanija kontinentinio šelfo klausimams reguliuoti turi netgi atskirus kontinentinio šelfo įstatymus. Vieno įstatymo reguliojančio veiklas jūrinėje Lietuvos teritorijoje mes neturime, tačiau atlikus analizę paaiškėjo, kad teisinis reglamentavimas yra pakankamas, tam kad būtų galima kasti gruntą, vykdyti statybos darbus ar kitokias veikas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnis sako, kad Lietuvos Respublikai priklauso išimtinės teisės į oro erdvę virš jos teritorijos, jos kontinentinį šelfą bei ekonominę zoną Baltijos jūroje, o Jūros aplinkos apsaugos, Pajūrio juostos, Žemės, Teritorijų planavimo, Aplinkos apsaugos, Energetikos bei Atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymai dar detaliau nustato galimas veiklas, jų apribojimus, leidimų gavimo ir išdavimo tvarkas, už priežiūrą atsakingas institucijas ir t.t.

Nepaisant pakankamo reglamentavimo, dauguma mūsų strateginių dokumentų neliečia jūrinių veiklų ir yra labiau orientuotos į sausumos teritorijas, visiškai nesiekiami efektyviai naudoti jūrinius gamtos išteklius (prognozuojami naftos ištekliai jūroje - 20 mln. tonų). Sausumos ir jūros integracija yra gana silpnai išreikšta. Klaipėdos rajono bendrojo plano siekis įtraukti ir jūrinės veiklas – pirmas bandymas kompleksiskai vertinti regiono vystymąsi. Kiti teritorijų planavimo dokumentai apsiriboja žemyninės dalies planavimu.

Ateitis.

Europos Sąjunga jau kuria strategijas iki 2030 metų. Turime strategijų ir mes, kaip pavyzdžiui, kad energijos iš atsinaujinančių energijos šaltinių dalis iki 2025 metų turi siekti iki 20%, o Lietuvos saugomų teritorijų plotą padidinti iki 16–18 proc. šalies teritorijos. Šiems tikslams pasiekti gali puikiai padėti jūrinė teritorija. Atsižvelgiant į tai, papildant Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo planą bus siekiama:

- išlaikyti ekonominio ir ekologinio vystymo pusiausvyrą,
- sudaryti sąlygas kompleksiskai spręsti su planuojama teritorija susijusius uždavinius,
- suderinti interesus dėl jūrinės teritorijos naudojimo bei veiklos plėtojimo šioje teritorijoje sąlygų,
- suderinti tarptautinės subjektų teises;
- formuoti veiklos sričių plėtojimo vieningą politiką;
- saugoti, racionaliai naudoti ir atkurti gamtos išteklius, gamtos ir kultūros paveldo vertybes, tarp jų ir rekreacijos išteklius;
- rezervuoti (nustatyti) teritorijas infrastruktūros ir kitų veiklos sričių, skirtingų rūšių plėtrai jūrinėje teritorijoje.

Šie siekiai turėtų padėti sudėlioti veiklų prioritetus jūroje ir suplanuoti jūrinę teritoriją, įskaitant ir naują planuojamą aukštos įtampos elektros jungtį į Švediją, galimoje cheminio ginklo ar "Natura 2000" teritorijų akistatoje.

Mes, kaip ir Europos Sąjungos valstybės, šiuo met ypatingai didelį dėmesį turim skirti jūriniam planavimui. Europos Sąjungos Komisija net bando reguliuoti ir primesti valstybėms narėms jūrinio erdvinio planavimo taisykles, nors teritorijų planavimas nėra Europos Sąjungos reguliavimo dalykas, tai yra suvereni kiekvienos šalies teisė. Bet kokiu atveju šis faktas pabrėžia jūrinio planavimo svarbą.

Galima ir negalima – amžinojo konflikto klausimas ir jūroje, ir sausumoje. Rimas Žaromskis

*Klaipėdos universiteto Baltijos pajūrio aplinkos tyrimų ir planavimo institutas, Klaipėda,
rimas.zaromskis@cable.net.lt*

Žinome, kad bene pati dinamiškiausia visų Žemės sferų sąveikos vieta yra jūros kranto zona. Čia sąveikauja litosferoje, hidrosferoje, atmosferoje ir netgi biosferoje vykstantys procesai. Prie jų prisideda vis aktyvėjanti antropogeninė veikla. Natūrali čia vykstančių procesų eiga ne visada tenkina pajūrio regiono žmones. Nežiūrint to, pajūryje intensyvėja urbanizacijos procesas, vystomi uostai, plečiasi kurortai, jūroje ir priekrantėje tiesiami vamzdynai ir kitos komunikacijų linijos, statomi įvairaus tipo energetiniai įrenginiai, performuojami natūralūs paplūdimiai. Globalus klimato šiltėjimas ir vandenyno vandens lygio kilimas viso pasaulio žmonių bendruomenei metė naujus iššūkius: padidino pakrančių teritorijų ir netgi jūros akvatorijų planavimo bei prognozių aktualumą. Visi šie procesai neaplenkė ir Lietuvos.

Galime pasidžiaugti, kad Lietuvoje galioja gamtosauginės nuostatos ir teisės aktai, kurie užtikrina jūros ir jos pakrančių gamtos komplekso sąlyginį stabilumą dabar ir tvarumą ateityje. Šiuo požiūriu mes lenkiame daugelį Baltijos ir visos Europos šalių. Tuo siekiama Lietuvos žmonėms užtikrinti sveiką aplinką ir patogų gyvenimą. Antra vertus, daugelio veiklos sričių ribojimas pajūryje, jūroje ar specialų statusą turinčioje teritorijoje bei akvatorijoje ne visada prisideda prie geresnio žmonių gyvenimo ir efektyvios jų veiklos, o dažnai būna visai nesuprantamas tose teritorijose gyvenantiems arba tam tikrą veiklą planuojantiems gyventojams.

Europos sąjunga savo direktyvomis propaguoja visos kranto zonos arba viso pajūrio regiono kompleksinio vystymo ir valdymo idėją (Blažauskas, Gulbinskas, 2008). Lietuvoje gi šis valdymas prioritetiškai grindžiamas vien gamtosauginėmis idėjomis ir draudimais, visai paliekant nuošalyje vystymo prioritetus.

Taip 2002 m. patvirtintas LR Pajūrio juostos įstatymas Nr. IX-1016, reglamentuojantis apie 100 m sausumos ir jūros iki 20 m izobatos statusą ir akcentuojantis, kas čia neleidžiama. Be įstatymų LR vyriausybės nutarimais tam tikros jūros akvatorijos priskirtos Klaipėdos ir Šventosios uostams. Būtingės naftos terminalui priskirta akvatorija turi tokį statusą, kad beveik iškrinta iš Lietuvos vandenų jurisdikcijos, jai palikdamas tik atsakomybę... Lietuvoje įsteigtos ir saugomos Natura 2000 teritorijos, Kuršių nerijos nacionalinis parkas, Pajūrio regioninis parkas, apimantis ir jūros akvatoriją iki 20 m izobatos, Talosologinis jūros draustinis, saugomos priekrantės buveinės ties Palanga. Specialų statusą ruošiamasi suteikti akvatorijai, kuri vienintelė turi paplūdimių renovavimui tinkamo smėlio išteklius. Gal tai ir tikslinga, jei visas mūsų kurortų ūkis ir jo perspektyva su abraduojamais paplūdimiais mažiau vertinga už 25-27 m gylyje esančias buveines. Tokiu būdu, pajūrio juostos akvatorijos iki 20 m gylio priežiūrą ir

tvarkymą reglamentuoja Aplinkos ministerija. Tai gerai, bet ar ne per platūs tokie įgaliojimai, ar minėtose teritorijose bei akvatorijose būtina taip plačiai riboti praktinę veiklą? Ar nukentėtų natūralių procesų ir žmonių sukurtas gamtos kompleksas, jei Neringos palvėje vietoje senų griuvenų būtų įrengtas pašildomo vandens baseinas? Ar nukentėtų gamtos kompleksas, jei visa pajūrio pakrante šiauriau Klaipėdos driektųsi normalus, bet tikslingo naudojimo kelias su įrengtais nuvažiavimais į paplūdimį? Juk ir dabar pakrante kur papuola naudodamiesi įvairia technika važinėja miškininkai, žvejai, pasieniečiai. Toks šiauriau Palangos žema lyguma praveistas kelias ateityje, kylant Baltijos jūros vandens lygiui, galėtų tapti net apsauginio pylimo užuomazga. Tai ypač aktualu Lietuvos-Latvijos pasienio ruože, kur krantas patiria ryškią degradaciją (Žilinskas, Jarmalavičius, 1996; Žaromskis, Gulbinskas, Visakavičius, 2008).

Šiame planavimo poreikio kontekste iškyla ir daugelis kitų su įvairia veikla jūroje susijusių klausimų. Tai žvejyba, dampingo problemos, vėjo energetika, naudingų iškasenų gavyba, navigacija, uostų ir prieplaukų įrengimas bei eksploatacija, gelbėjimo ir taršos likvidavimo operacijos ir daugybė kitų klausimų. Specifinę planavimo ir žmonių veiklos ribojimo nuostatą pademonstravo Klaipėdos rajono savivaldybė blokuodama mažos prieplaukėlės Karklėje statybą, o Klaipėdos uostas – atvirkščiai: Šventosios uosto atstatymo ėmėsi ne nuo molų, kaip daroma visame pasaulyje prie smėlingų krantų, o nuo vidinių baseinų. Šių iniciatyvų pagrįstumą tikriausiai supranta tik patys tų nuostatų autoriai.

Būtų natūralu, jei kartu su gamtosaugine funkcija valstybė jūroje bei pajūryje skatintų protingą praktinę veiklą, nes tik toks suderinamumas visų Baltijos šalių pajūrio regionų kontekste užtikrina gamtos ir visuomenės santarą (Blažauskas, Fedorov, Görman, Klimenko, 2009). Atsižvelgiant į tai, kad vis aktualėja atsinaujinančios energijos šaltinių panaudojimas, visa jūros akvatorija tampa perspektyvi vėjo energetikos panaudojimo reikmėms (Blažauskas, Dapkevičiūtė, Gulbinskas, Paulauskas A., Paulauskas S., 2007). Atsižvelgiant į tai ir visas kitas aplinkybes, tikriausiai pravartu būtų sukurti Jūros administraciją, kuri galėtų operatyviai reaguoti tiek į kaičias aplinkos sąlygas, tiek į įvairią antropogeninę veiklą.

Minėtos problemos yra natūralios Lietuvos visuomenei iki šiol neišsugdžiusiai bendrojo jūrinio mentaliteto. Daugumai Lietuvos žmonių jūra labiausiai asocijuojasi tik su atostogomis, nesusimąstant apie jūros transportinę, ekonominę, geopolitinę reikšmę, jos gamtą ir išteklius. Trūksta ir informacijos. Mūsų pajūrio miestų gatvėse beveik nėra net užuominų apie čia pat esančią jūrą, marias. Juk prie uosto galėtų būti meninis akcentas su nuoroda, kada mūsų uostas pažymėtas žemėlapiuose, koks jo gylis, koks didžiausias laivas (burlaivis, kruizinis ir pan.) ir kada įplaukė, kada pastatyti uosto molai ir t.t. Nerasime informacijos ar žymos apie aukščiausią vandens lygį, aukščiausią bangą, didžiausią leduotumą. Niekas nežino ir mūsų teritorinės jūros ar ekonominės zonos ploto. Praeivį sudomintų ir informacija apie švyturį, žvejų uostą Melnragėje, laivų statyklą ir t.t. Dabartinė situacija suformavo Lietuvos pilietį, beje ir

klaipėdieti, kuris nelabai suvokia, prie kokių vandenų šliejasi ir pati Klaipėda: prie marių, prie kanalo, prie jūros ar sąsiaurio. Tokių skirtinų nuorodų pilna net Klaipėdos laikraščiuose. Ne visai normalu ir tai, kad Didžiojoje Palangoje prie jūros įsikūręs pilietis ir nelengvai sutvarkęs visą dokumentaciją, taip nesužino, kokio kaimo vietoje stovi jo naujasis namas.

Kaleidoskopiškai apžvelgus kai kurias problemas, nelieka abejonių, kad, siekiant darnos tarp gamtosaugos ir plėtros jūroje ir pajūrio regione, būtina nemažai padirbėti tobulinant įstatyminę bazę ir administravimą, rimtai pasirengti detaliam, bet lanksčiam jūros akvatorijų planavimui, peržiūrėti kai kurias pajūrio ir pamario planavimo nuostatas, didesnę dėmesį skirti meninių-informacinių akcentų sukūrimui urbanizuotame pajūrio kraštovaizdyje.

Literatūra

1. Blažauskas N., Gulbinskas S. (2008). *The Future of Offshore Wind Energy in the SE Baltic, International conference: Integrated management, sustainable development indicators, spatial planning and monitoring of the South-Eastern Baltic coastal regions, Kaliningrad, Russia.* 44-45.
2. N.Blažauskas, G.Fedorov, W.Görmar, N.Klimenko (2009). *Potentials of the east – Baltic States, Russia and Belarus. Raumplanung und -entwicklung in der Ostseeregion. Informationen zur Raumentwicklung, H.8/9, p. 569-596, ISSN 0303-2493.*
3. Blažauskas N., Dapkevičiūtė A., Gulbinskas S., Paulauskas A., Paulauskas S. (2007). *Neišsenkantys jūros vėjo energijos ištekliai. Mokslas ir gyvenimas Nr. 8 (586), ISSN 0134-3084, 8-11.*
4. Žaromskis R., Gulbinskas S., Visakavičius E. (2008). *Jūros kranto zonos raidos tendencijos Lietuvos-Latvijos pasienio atkarpoje. Jūros ir krantų tyrimai – 2008 konferencijos medžiaga. Palanga, 2008, balandžio 9-11: 171-177.*
5. Žilinskas G., Jarmalavičius D. (1996). *Lietuvos Baltijos jūros krantų pažeidžiamumo įvertinimas jūros lygio kilimo fone. Geografijos metraštis, 29: 174-183.*

Architektūros kokybės aspektai urbanizacijos procese, 2009-2011 m. realizuotų objektų apžvalga. Leonardas Vaitys

Lietuvos architektų sąjunga

Anzelmas Griunas (Anzelm Grün) Miunsteršvarcacho benediktinų vienuolyno administratorius.

„Senam žmogui nebūtina taikytis prie kitų žmonių lūkesčių, jis gali laisvai pareikšti savo nuomonę. Nesant reikalo įrodinėti savo teisumą, jis gali sakyti tai, ką galvoja ir jaučia...”

„Neturėdami ką prarasti, pagyvenę žmonės yra atviri tikrajai dalykų esmei...”

„Tačiau yra ne tik išmintingų senų žmonių, kurie vienija ir sutaiko. Yra ir rūščių senių, kurie mano nebeprivalą atsižvelgti į kitų žmonių nuomonę ir savąją galintys išsakyti nepadailindami. Dažnai jie išklausomi, nes jaučiama, kad jie protestuoja ne save norėdami iškelti, bet kad jiems rūpi pats svarstomas dalykas”.

„Labas senatve“ Anzelm Grün.

Tikiuosi kad būtent taip aš būsiu suprastas. Todėl pažvelgsiu į tai, kas šiandiena svarbiausia. Svarbi be abejo architektūros objekto kokybė, kuri gali ir privalo tobulėti, tačiau svarbiausia urbanistiniai sprendimai, kurie įtakoja miesto struktūrą daugeliui generacijų.

Šiandiena... „Įtakingos verslo struktūros priverčia kaitalioti miestų bendrųjų planų sprendinius. Miestų funkcinė ir kompozicinė struktūra išbalansuojama. Tikslingo, protingai savireguliacijai paklūstančio subalansuoto proceso, apie kurį kalba laisvos rinkos institutų specialistai, čia nėra“.

Albertas Lanauskas „Globalizacija: gėrio ir blogio priešprieša“. Archiforma.

Aš pridursiu. Liberalizmas, nesant tvirtų, humanistinių moralinių nuostatų urbanistikoje nenaudotinas.

Tai liečia visus šio žaidimo dalyvius - valdžią, verslą ir architektus. Ir didžiausia atsakomybė, žvelgiant į rezultatus, tenka architektams. Nes didžioji dauguma valdžios ar verslo atstovų, ačiū Dievui, nemoka braižyti. Todėl čia pasiteisinimas „jeigu ne aš, tai padarys kas kitas“ rodo tikrai aiškių moralinių nuostatų nebuvimą.

O dar 1975 metais buvo kitaip: „Brėžiniuose darėme pjūvius nuo vienos kalvų iki kitų per centro slėnį, pjūviuose pažymėjome reljefo amplitudės, apskaičiavome reljefo aukščius, ištyrėme senamiesčio architektūros dominantes ir pastebėjome miesto silueto dėsninumus... Supratome, kad aplink miestą esančias kalvas mieste atsiliepia „architektūrinės kalvos“.

...Norint Vilniaus formavimo tradicijas, kurios susidarė istoriniame branduolyje, pabandyti perkelti toliau, reikia pastangėlių... Būtina kažką teigti, o kažką reguliuoti“.

Algimantas Nasvytis iš A. Mačiulio knygos „Architektai A. ir V. Nasvyčiai“.

Teiginių, paremtų verslui būdingomis priemonėmis daug, tačiau reguliavimas...

Matyti, kad „teiginiai“ yra tiek intensyvūs, kad net metro A. Nasvyčio ranka sudreba.

„Vilniaus vartai“ - ten kur jokių būdu negalėjo būti aukštutinių pastatų. Jau post factum jie atsiranda. Atskira nelaimė, kad prie viso to jų architektūra, savo turine kompozicija yra labai bloga. Tai turėtų būti apmaudu ir investitoriui charizmatiškajam L. Pinkevičiui. Objektas, kad ir paneigęs pagrindines Vilniaus centro silueto kūrimo nuostatas, jeigu būtų elitinės architektūrinės kokybės, galėtų būti ir statytojo pasididžiavimo ir įsiamžinimo objektu. Pvz. Londono agurkas.

O su reguliavimu visiškai prastai.

„Valstybės institucijos, kurioms pavesta spręsti strateginius klausimus, neturi reikalingų įtakos svirtų tam, kad pastotų kelią nepageidaujamiems reiškiniams. Visi labai svarbūs aplinkos naudojimo ir tvarkymo reguliavimo svertai yra atiduoti į savivaldos rankas... (A. Lamauskas „Globalizacija: gėrio ir blogio priešprieša“).

Deja vietos savivaldą labai veikia komerciniai interesai. Prieš kuriuos atsilaisyti nepajėgia net ir profesionalūs deriniai pačiose savivaldybėse.

„Šiuo metu miestų ir administracinių rajonų savivaldybėse vyriausieji architektai yra tų savivaldybių administracijos darbuotojai. Dėl to jie privalo besąlygiškai vykdyti ir pasirašyti visus vietinės administracijos potvarkius... Ne be pagrindo vyriausieji architektai vadinami mero „rašikliais“ (ar net „kasininkais“ L. V.).

„Norint, kad miestų vyriausieji architektai įgautų realias miestų bendrųjų planų įgyvendinimo priežiūros galias, jiems turi būti suteiktos valstybės tiesiogiai deleguotos nuo siaurų interesų apsaugotos, teisės ir pilna profesinė atsakomybė už urbanistinių ir architektūrinių klausimų sprendimą“ A. Lamauskas „Globalizacija: gėrio ir blogio priešprieša“.

Bet tam, kad būtų pareikalauta pilna atsakomybė „reikia suteikti vyriausiajam teritorijos architektui dvigubo pavaldumo statusą. Savivaldybės tarnautojas - vyriausias architektas, turi būti atskaitingas ir valstybės institucijai tiesiogiai, mūsų atveju Aplinkos ministerijai. Ir ne tik atskaitingas, bet ir ginamas nuo voliuntaristinių miesto vadovų sprendimų, ar nuo deputatų komisijos spaudimo.

Apie A. Mačiulį. Didžiausia konkurencija tarp komisijų ta, kuri yra susijusi su projektavimu ir statyba. Ten slenka didžiausi pinigai ir didžiausia galimybė stumti savo aplinkos interesus.

Tas stūmimas agresyvus, kadangi čia nebegalioja politiniai skirtumai, čia yra tik nenumaldomi interesai - šiandien tau, rytoj man, o aš užtai atiduosiu tau savo balsą ar pasidalinsiu...

Reikia įvesti šios pareigybės rotaciją. Taip mes išgelbėsime ir tuos nelaimingus architektus, kurie įsisėdę kėdėje dešimtmečiams, neretai be jokios praktinės patirties, tampa situacijos įkaitais, nes kūrybiškai degradoja.

Visa tai galėtų sustabdyti patys architektai, deja taip nėra. Atvirkščiai atsirado architektų kasta, kuri gali „pramušti“ - tai patys vertingiausi.

Galėtų sustabdyti derintojai, tačiau arba jie neatlaiko spaudimo ir tampa „komandiniu žaidėju“, arba priversti trauktis. Jiems trenkti durimis, nesutinkant su akivaizdžiai nusikalstamais

urbanistiniais reikalavimais, baugu - ką reikės daryti toje masėje kolegų, kurių, kaip bepročiai, šampuojame po 180 vienetų per metus.

Pagaliau galėtų tai sustabdyti, ekspertų tarybos. Deja, čia tas pats kaip deputatų komisijose.

Vieni kitais patenkinti kolegų, kilusias abejones nuramina maloniu bendravimu ir supratimu, kad neužilgo bus svarstomas tavo projektas.

Bėda... Rezultatus jūs matėte.

Nauja architektūros derinimo sistema - miesto vyriausias architektas - ministerijos ir savivaldybės žmogus. Savo nuožiūra suformuoja 5-7 asmenų ekspertų tarybą, kuriai vadovauja.

Tuo būdu atsakomybė už kokybę realiai tenka miesto vyriausiajam architektui.

Dabar egzistuojančios ekspertų tarybos gali egzistuoti, kaip galimybė visiems žaidėjams: statytojams, derintojams, architektams kreiptis kvestionuojant vyriausiojo architekto tarybos sprendimus.

O kol kas, ačiū Dievui, krizė. Gal per šį atokvėpio periodą išsikristalizuos kas nors pozityvus? Vargu bau.

Savivaldybėms patogus, vyriausiojo architekto - valdininko statusas, neretai jis tampa patogus abiem pusėms. Aplinkos ministerija taip pat nedega noru neišvengiamai konfliktuoti su voliuntaristine savivalda. O juo labiau, kad pačioje ministerijoje nėra bent jau viceministro - architekto. Autoritetingo architekto, kurio žodis būtų girdimas visose valdžios institucijose. Nes dabar net žymiausio, talentingiausio architekto negirdima tiek kiek paties nykiausio seimo nario, ar aktyvaus partiečio. Beveik kaip senais gerais laikais. Todėl mūsų forume išdėstytos mintys bus mandagiai išklaustytos ir viskas. Ponai, paukščiukas padėtas! Galime skirstytis. Belieka išaiškinti ar bus furšetas. Tad kam gi aš čia stengiausi?

Pabaiga.

„Tikrai laisvi pagyvenę žmonės drįsta visuomenei nurodyti klaidingus jos žingsnius. Jiems nebereikia atsižvelgti į partijos draugus ar kokius nors viršininkus, todėl šie žmonės sako tai, ką galvoja. Ši senų žmonių laisvė visuomenei būna tikra palaima. Jie įdiegia laisvės sėklą į širdis tų žmonių, kurie jaučiasi verčiami pildyti aplinkinių lūkesčius.

„Tikrai laisvi pagyvenę žmonės drįsta visuomenei nurodyti klaidingus jos žingsnius. Jiems nebereikia atsižvelgti į partijos draugus ar kokius nors viršininkus, todėl šie žmonės sako tai, ką galvoja. Ši senų žmonių laisvė visuomenei būna tikra palaima. Jie įdiegia laisvės sėklą į širdis tų žmonių, kurie jaučiasi verčiami pildyti aplinkinių lūkesčius.

„Tikrai laisvi pagyvenę žmonės drįsta visuomenei nurodyti klaidingus jos žingsnius. Jiems nebereikia atsižvelgti į partijos draugus ar kokius nors viršininkus, todėl šie žmonės sako tai, ką galvoja. Ši senų žmonių laisvė visuomenei būna tikra palaima. Jie įdiegia laisvės sėklą į širdis tų žmonių, kurie jaučiasi verčiami pildyti aplinkinių lūkesčius.

Ašara. Aktualūs Šiuolaikinės Architektūros Raidos Aspektai. *Ramunė Staševičiūtė, KU doc., architektė. Mantas Daukšys, architektas*

Šis pranešimas (AŠARA) apima tik lokalų-Klaipėdos ir jos artimiausios aplinkos (priemiesčio) architektūrinį-urbanistinį segmentą, kuris atsirado per artimiausius 20 metų ir tai nėra visapusiška to laikotarpio miesto raidos analizė, o fragmentiška apžvalga, autorių nuomone, paliečianti įdomiausius aspektus.

Prelegentai nesiekia kritikuoti (teigiama ir neigiama šio žodžio prasme) per pastarąjį dvidešimtmetį vykstančių procesų, o tiesiog kviečia pažvelgti į juos tarsi iš šono, daugiau pažintine, lyginamąja prasme, kviečia pabūti „turistais“, stebėtojais be vertinimo ar tai yra blogai, ar gerai. Kita vertus net ir vadinamasis „blogas“ reiškinys vykdo savo edukacinę funkciją-nurodo gaires kuriuo keliu geriau toliau neiti.

Norėjosi pasitikslinti, kiek per 20 metų mes pažengėme darnios architektūros link. Tos architektūros, kuri turi „skatinti darnų aplinkos bei visuomenės vystymąsi: skatinti išteklių ir energijos tausoją, socialinę sanglaudą ir prisidėti prie gyvenimo kokybės gerinimo plačiąja prasme“¹.

Čia vertėtų prisiminti profesoriaus V.Stausko³ Lietuvoje išplatintą architektūros apibrėžimą, kuris buvo naujai suformuluotas 1981 metais Pasauliniame Architektūros kongrese, kad **„Architektūra-tai menas ir mokslas formuojantis aplinką ir erdvę“**. Iš apibrėžimo matome, kad pradėtas vertinti kontekstas (aplinka ir erdvė). Dar maždaug prieš 5 metus iki atsirandant naujam apibrėžimui, suskambėjo „kontekstualiosios architektūros“ terminas kurį ypač akcentavo architektai-„postmodernistai“. Neseniai kolegos daktaro E.Neniškio Nidoje pristatytas pranešimas apie architektūrinės idėjos paiešką primena konkrečias prieš 30 metų ir lietuvių architektų naudotas priemones. Tai ir įrodo, kad aplinka gali, o kai kada ir privalo formuoti vienokį ar kitokį meninių sprendimų rezultatą.

Naujasis apibrėžimas neatsirado tuščioje erdvėje, tapo akivaizdu, kad ne taip svarbu vieno ar kito pastato išskirtinumas (prisiminkime senąjį, tradicinį architektūros apibrėžimą-**architektūra-tai statybos menas**, kuris akcentavo patį statinį), kiek aplinkos **dermė** (internetinis lietuvių kalbos žodynas aiškina šį žodį kaip „sandora, taika, vienybė“).

Grįžtant prie AŠARA temos Klaipėdoje, tradiciškai norisi pradėti nuo išlikusio istorinio urbanistinio konteksto, kuris yra absoliučiai unikalus Lietuvoje- tai XVI amžiuje baigta formuoti senamiesčio urbanistinė struktūra. 22 ha teritorija turi bendrus planavimo principus ir atitinka to laikmečio darnios aplinkos sampratą kuri susidarė iš keleto elementų, tačiau pagrindinis buvo saugumas (priešai, gaisrai ir pan.).

XVI amžiuje suformuotas gatvių tinkla

22 ha teritorija turinti bendrus planavimo principus

XIX-XX a.pradžioje suformuotas Naujamiestis

XIX-e ir XX amžiaus pradžioje miestas stipriai plečiasi augant pramonei. Atsiranda poreikis būstui, kuris nenutoltų nuo darbo vietų, t.y. nuo pagrindinių pramonės įmonių koncentracijos taškų: upės ir marių krantinių. Žvelgiant į vad. J.Zembrickio kvartalo suplanuotą struktūrą (apie 5 ha teritorija) ,Šaulių gatvės kvartalą nuo Mažvydo alėjos link Priestočio gatvės (apie 3 ha teritorija) matome, kad čia taip pat siekiama darnios aplinkos principų, tačiau šiuo laikotarpiu jie jau visai kiti – iškyla komunalinių patogumų, žalios aplinkos, kiemo, patogių grįstų gatvių, plačių šaligatvių, sąlyginai pigaus nuomojamo būsto poreikis, beje pageidautina, kad būstas būtų arčiau darbo vietų.

J. Zemrickio gatvės rajono suplanuota struktūra(apie 5 ha)

J.Zemrickio gatvė

Žvelgiant į 20 amžiaus pirmos pusės darbininkų gyvenamuosius rajonus (Smeltės, kvartalai tarp Bijūnų, Alyvų, Gėlių gatvių), jaučiasi, kad žemė brangsta ir butų stygius auga-atsiranda daugiabučiai, blokuoti namai(dažniausia nuomojami-tuo metu labai pelninga verslo sritis). Pasak J.Tatorio², 1923 metais miesto laikraštis rašė, kad trijų keturių kvadratinių metrų kambaryje gyveno po dešimt dvylika žmonių.

Planuojant kvartalus, jau naudojami tipiniai(kartotinės architektūros) namai, kas leido pagreitinti ir atpiginti statybą. Tačiau būdinga tai, kad kiekvienas kvartalas turi tik sau būdingą tipinį namą. Namai projektuojami įvertinant žmonių poreikius: buityje turėti vandentiekio ir nuotėkų tinklus, patogias gatves, šaligatvius, pakankamą kiekį žalumos ir netgi galimybę turėti

nedidelį savo daržą. Galima sakyti, kad ir šių gyvenamųjų ląstelių projektavimas rėmėsi į to laikmečio darnios plėtros supratimą.

Tarpukaryje suplanuotas Smeltės priemiesčio išplėtimas

Kvartalai tarp Bijūnų, Alyvų, Gėlių gatvių

Šermūkšnių gatvė

Bijūnų gatvė

XX a. viduryje pradėta plėtra mikrorajonais

Sausio 15 gatvės kvartalas

Sausio 15 gatvės kvartalas-1/3 viso mikrorajono apie 6 ha teritorija

Sausio 15 gatvės kvartalas

Jau prieš antrąją pasaulinę karą Klaipėdoje išryškėjęs gyvenamojo būsto trūkumas, ekonomiškų, o tiesiai sakant, pigių sprendimų dominavimas lėmė didėjančių sklypų užstatymo intensyvumą, architektūros ir statybos kokybės prastėjimą. Ypač daugelis paminėtų aspektų (išskyrus sklypų užstatymo intensyvumą) išryškėjo erdvės dažniausia buvo įrengiamos pačių gyventojų rankomis per visaliaudines talkas savaitgaliais. Kas valdžiai taip pat nieko nekainavo.

Tiesa, reikėdavoparūpinti talkininkams sodinukus prasidėjus masinei gyvenamųjų namų statybai pokario metais ir tęsėsi visu sovietmečiu. Neribotai vystant pramonę ir piginant būstų statybą (būstas piliečiams būdavo suteikiamas neva dykai), prastėjo butų išplanavimas, jau nekalbant apie išorinę architektūrinę išraišką ir apdailos medžiagas. Tuo laikotarpiu ypač didėjo aplinkos tarša. Tačiau tuo metu (lyginant su dabartiniu ar prieškariniu laikotarpiu) išryškėjo įdomus fenomenas-nežiūrint prastos namų išvaizdos, statybos medžiagų ir pačios statybos kokybės, didelės dėmesys skiriamas žaliesiems plotams. Akivaizdu, kad tuomet žemė nekainavo nei cento ir jos buvo daug. Tas faktorius leido per visą Klaipėdos pietinę dalį suformuoti žaliąjį koridorių, kas vargu ar būtų pavykę esant kitokiai žemės nuosavybės formai. Apibendrinant galima sakyti, kad kompensuojant butų nekokybiškumą, buvo projektuojama daug žalios erdvės gyvenamuosiuose kvartaluose. Šios žaliosios dažniausia buvo įrengiamos pačių gyventojų rankomis per visaliaudines talkas savaitgaliais. Kas valdžiai taip pat nieko nekainavo. Tiesa, reikėdavoparūpinti talkininkams sodinukus.

Premijuotas Kauno g. kvartalas,
apie 55 ha teritorija

Kauno gatvės struktūros elementas, apie 5 ha

Kauno gatvė

Debreceno mikrorajonas, apie 54 ha

Debreceno mikrorajonas

Debrečeno mikrorajonas

Sovietmečių Klaipėdos plėtra nesiderino su darniosios plėtros principais: nežabota pramonės plėtra iškreipė nuoseklų ir organišką miesto vystymosi modelį, miestas ištįso pietų kryptimi, pasidarė nebekompaktiškas-pramonė pasiliko centrinėje miesto dalyje, miegamieji išsikėlė toli nuo darbo vietų ir miesto centro. Žmonės, gyvenantys šalia vienas kito pradėjo mažiau bendrauti. Vieno namo gyventojai iš kitos laiptinės nebesisveikino ir nebepažino vieni kitų. Susvetimėjimas tęsiasi ir naujos nepriklausomybės laikotarpiu kada išryškėjo turtiniai skirtumai. Nebelikus „geležinės rankos“ pradėjo reikštis individualistiniai poreikiai, kurie dažnai nebuvo derinami su bendruomene (pvz. buvo(o gal ir liko?) garbės reikalas įsistiklinti balkoną būtinai kitaip negu kaimynas). Pradėjo ryškėti tendencijos užstatyti ir žaliuosius plotus, tankinant užstatymą: Bijūnų g.-Sausio 15g. kvartalas tarp bendrabučių ir universiteto pastatų, Taikos pr. netoli turgaus, šalia gynybinių įrenginių ir už Vėtrungės, Kauno gatvėje priešais Maximą išdygo aukšti daugiabučiai, kurie be pelno investuotojams, jokio teigiamo rezultato nedavė, o pablogino gyvenimo kokybę tarybinio laikotarpio mikrorajonuose, sumažino žaliuosius plotus ir padidino bendruomenės susipriešinimą.

Žardininkų mikrorajonas, padalintas parku (2x 36 ha)

Žardininkų mikrorajonas

Žardininkų mikrorajonas

Pastarąjį dešimtmetį Klaipėdoje ir priemiestyje atsirado visai naujų, jau nepriklausomybės laikotarpyje projektuotų ir pastatytų gyvenamųjų klasterių. Tai Gandrališkės, Šarlotės, Žaliojo slėnio, Romų, Žolynų projektai. Vieni jų baigti, kiti dar vystomi. Įdomu tai, kad jie visi labai skirtingi ne tik architektūrine planine išraiška bet ir savo ideologija, požiūriu į gyvenamosios erdvės organizavimą. Šarlotės išplanavimas primena sovietmečio planavimo tradicijas, kai daugiabučių mikrorajonai atlikdavo tik miegamojo funkcijas tik, be abejo, skiriasi pastatų architektūros kokybė, ypač spalviniai akcentai. Gandrališkės projektuotos jau vadovaujantis šiuolaikiniais principais: kuriamas klasteris, mini miestas, kuriame telpa visos paslaugos: ofisai, bankai, parduotuvės, vaikų darželiai ir pan. mašinos talpinamos po žeme, ant parkingų stogų įrengti kiemai be automobilių. Panašu, kad šio projekto realizacija užsitęs ir investuotojams atneš mažiau pelno nei skubiai pastatytas Šarlotės klasteris, tačiau vertinant darnios plėtros požiūriu tai bus įdomesnis eksperimentas.

Gandrališkės- prieškaryje planuotuose
Smeltės priemiesčio kvartaluose

Gandrališkės

Gandrališkės-vidaus kiemas

Gandrališkės

Šarlotės kvartalas(apie 12 ha)

Šarlotės kvartalas

Labai specifiniai Žaliojo slėnio ir Romų gyvenviečių projektai. Jie labai skirtingi: Romai primeną amerikoniškąjį nutolusį nuo miesto centro klasterio modulį su lietuviškos architektūros prieskoniu, kuris buvo suprojektuotas ir pastatytas vienu ypu. Žaliojo slėnio istorija sudėtingesnė: pradžia ir pabaiga turėjo būti kvartalas iš 13 saikingai prabangių kokybiškos individualios architektūros vienbučių gyvenamųjų namų, kuris, po truputį supirkinėjant žemes, tapo įvairiatipių namų konglomeratu, kuriame gali rasti visų įmanomų gyvenamojo būsto tipų, išskyrus aukštybinius daugiabučius(kol kas).

Visi aukščiau aptarti ir dėl laiko ir vietos stokos neaptarti naujieji dariniai verti stebėjimo ir vertinimas turėtų būti po tam tikro laiko minėtais darnios aplinkos bei visuomenės vystymosi kriterijais: **išteklių ir energijos tausojimo skatinimas, socialinės sanglaudos gilinimas ir gyvenimo kokybės gerinimas plačiaja prasme.**

Plėtra šiaurės kryptimi-Romai(apie 50 ha)

Romai

Plėtra šiaurės kryptimi-„Žaliasis slėnis“

„Žaliasis slėnis“

P.S. Ši apžvalga, tai tik metmenys(AŠARA) gilesniems stebėjimams bei analizei (VANDENYNUI). Ji gali pasirodyti perdėm paviršutiniška, tačiau autoriai nemano, kad jau šiame etape galima būtų suklasifikuoti dėsningumus ir suformuluoti taisykles naujiems reiškiniams Klaipėdos urbanistinėje plėtroje. Viena aišku- miestas turi tapti kompaktiškesnis, įsisavinant didžiules apleistas pramonės teritorijas prie Danės ir atsiverti į marias bei pratęsti žaliąjį koridorių palei Danę. Visos prielaidos tam yra -belieka

NUBRAUKTI AŠARĄ IR DIRBTI.

Literatūra:

- 1.J.Kamčaitytė-Virbašienė,I.Gražulevičiūtė-Vileniškė“Darnios architektūros kūrimo urbanizuotoje aplinkoje prielaidos.“ Internetinė nuoroda: http://www.tpa.vgtu.lt/upload/urban_zur/tpa_vol33_priedas_363-373_kamicaityte.pdf
- 2.J.Tatoris“Senoji Klaipėda“,Vilnius,Mokslo ir enciklopedijų leidykla 1994
3. V.Stauskas „Kai kurie šiuolaikinės architektūrologijos aspektai.“ Internetinė nuoroda: http://www.tpa.vgtu.lt/upload/urban_zur/tpa_vol33_priedas_270-278_stauskas.pdf

Lietuvos pajūrio metropolija. Darnaus urbanistinio vystymo uždaviniai. Prof. dr. Petras Grecevičius, doc.dr. Vytautas Dubra, krašt. arch. Jonas Abromas, arch. Edgaras Lepeška, krašt. arch. Andrius Rimkus

Klaipėdos universitetas

Santrauka. Urbanistiką apibūdinkim taip – Žmogus yra pasaulio centras ir viskas, ką kuriame, kuriame žmogui! Žmogus urbanizuotoje aplinkoje neabejotinai yra veikiamas įvairių kraštovaizdžio vertybių ir komponentų visumos. Ilgamečiai aplinkos stebėjimai leidžia konstatuoti, jog pastaraisiais metais daugelio Lietuvos pajūrio teritorijų aplinkos kokybė ne tik nepagerėjo, bet ir prarado svarbius kokybinius komponentus, rekreacinėse erdvėse sumažėjo dendrologinė įvairovė, sunyko viešųjų erdvių kokybė, pagausėjo urbanistinio ir architektūrinio chaoso. Šiuo tyrimu autoriai analizuoja kraštovaizdžių kokybės pokyčius, kurie įtakojami praktiškai nevaldomos urbanistinės teritorinės plėtos, pateikiami konkretūs siūlymai, kaip pagerinti ūti naudingos vykdant Lietuvos pajūrio metropolijos gyvenviečių viešųjų erdvių ir rekreacinės aplinkos planavimo bei rekreacinio potencialo didinimo priemones.

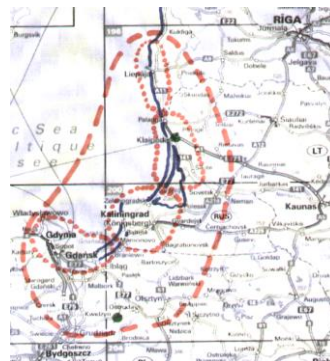
Prasminiai žodžiai: Lietuvos jūrinė metropolija, architektūra, rekreacija, želdynai, rekreacinės teritorijos.

Įvadas

Kas tai yra? **Jūrinė metropolija** - miestas, kurio veikla susijusi su jūrine industrija. Yra veikiantis didelis jūrinis uostas. Pajūrio arealas užima ypač svarbią vietą plėtojant šalies ekonomiką, o ypač rekreaciją ir turizmą. Šis arealas pasižymi unikaliu bet ir labai pažeidžiamu kraštovaizdžiu, turtingais gamtiniais ir kultūriniais ištekliais. Jūra, bei jos pakrančių rekreacinės galimybės turėjo ir tebeturi didžiulę įtaką mūsų šalies žmonių gyvenimui. Pastarųjų dvidešimties metų laikotarpiu pajūryje vyko labai intensyvūs, dažnai nesubalansuoti urbanizacijos procesai, nulėmę regiono rekreacinio potencialo sunykimą. Pajūryje formuojasi Lietuvos jūrinė metropolija, spartėja Klaipėdos uosto plėtra, tikimasi pradėti Šventosios uosto rekonstrukcijos darbus, intensyvėja transporto srautai, aštrėja aplinkosauginės, kraštovaizdžio ir ypač jūrinės krantosaugos problemos. Jūrinė metropolija apjungia į vieną urbanistinį darinį Klaipėdą, Palangą, Kretingą, Gargždus, Šilutę, Pagėgius, stiprėja ryšiai su Taurage, Šilale, Rietavu, Plunge, Telšiais, Mažeikiais ir kitomis gyvenvietėmis. Įvairių funkcinių ryšių tendencijų analizė rodo jog pastaruoju stiprėja Klaipėdos miesto kaip gravitacinės traukos centro vaidmuo (1 pav.).

1 pav. Lietuvos jūrinės metropolijos regionas
Petryčių teritorinė struktūra. (Grecevičius, 2008)

2 pav. Lietuvos pajūrio rekreacinis Baltijos areale

Lietuvos pajūrio rekreacinis regionas svarbus viso Pietryčių Baltijos turistinio arealo erdvėje (2 pav.). Pajūryje ir ypačiai jūros kranto ruože yra daugybė didelę rekreacinę vertę ir turistinį patrauklumą turinčių vietovių ir objektų. Čia veikia du svarbiausi šalies pajūrio klimatiniai kurortai su išsaugota svarbiausia vertybe – neurbanizuotu ir neprivatizuotu pajūrio kopų ruožu. Vasaros laikotarpiu Baltijos jūra ir jos pliažai tampa pagrindiniu turistų traukos centru Lietuvoje. Vienu metu čia planuojama priimti iki 350 tūkstančių svečių (poilsiautojų, turistų, ekskursantų,...) [2]. Gausius lankytojų srautus pritraukia formuojami tematiniai turistiniai maršrutai ir keliai. Deja, nesėkmingai baigėsi daugelis gražių idėjų, tokių, kaip Gintaro kelias, nepradėtas plėtoti mažojo kruizinio turizmo žiedas, neskiriama reikiamo dėmesio autoturizmui,...

Labai svarbi galimybė būti prie jūros ramioje gamtinėje aplinkoje, kur didelė rekreacinės veiklos įvairovė, vandens, kopų ir pušynų derinys. Čia vis dar turtingi gamtiniai rekreaciniai ištekliai: jūros akvatorija, pajūrio pliažai, savitas natūralus neurbanizuotas jūros kranto ruožas, rekreaciniai miškai, švarus jonizuotas oras [1].

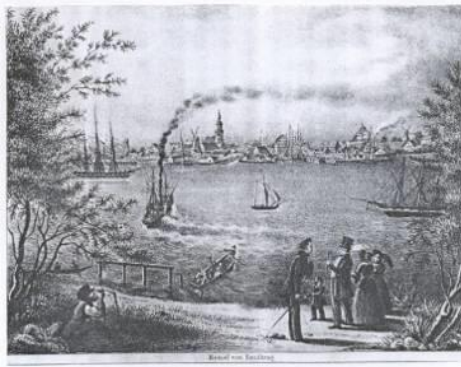
Tyrimų tikslas – Lietuvos pajūrio darnus vystymasis Rytų Baltijos regiono gamtinėje, kultūrinėje ir socialinėje erdvėje, pajūrio teritorijų gyvenimo kokybės pagerinimas, užtikrinant vietinių ir šalies gyventojų poreikių tenkinimą.

Objektas – Lietuvos pajūrio teritorinė sistema, kuri pamažu virsta metropoline struktūra.

Metodika. Naudota metodika: sisteminė analizė, lyginamoji analizė, vizualinis rekreacinės aplinkos ir želdynų joje vertinimas, užslėptų struktūrų tyrimai, procesų dinamikos modeliavimas ir kt. [2,3]. Šio straipsnio autorių sukurti originalūs tyrimų metodai kompleksiniams tyrimams atlikti rengiant Vakarų Lietuvos rekreacijos ir turizmo darnaus vystymo strategiją 2005-2025 metų laikotarpiui. Rezultatai gauti remiantis autorių tyrimais atliktais 2001-2010 metų laikotarpiu Lietuvoje ir užsienio šalyse (Švedijoje, Suomijoje, Vokietijoje, Airijoje, Olandijoje, Graikijoje, Latvijoje, Lenkijoje).[7,9]

Problema.

Nustatyta, kad pajūrio teritorijų kraštovaizdžių kokybė prastėja, prarandamas savitumas , silpnėja emocinis poveikis. [5,6,8]. Reprezentacinio kraštovaizdžio karkaso suformavimui reikalinga regiono saugomas teritorijas , kurortus, rekreacines erdves, kultūros paveldo vertybes apjungti vizualiniais koridoriais, tačiau praktinėje teritorijų planavimo darbų eigoje pagrindinis dėmesys sukoncentruojamas tik sklypų padalijimui, ignoruojant elementariausią urbanistinę teritorijų vystymo logiką. Gyvenvietėse praktiškai nebelikę viešųjų erdvių, užstatomi žalieji plotai, nebelieka vietos parkų ir skverų įrengimui. Pajūrio aplinkos kokybei negatyviai atsiliepia tai, jog urbanizacijos procesas ilgą laiką buvo vykdomas neturint bendrųjų planų, arba juose nėra pakankamai efektyvių sprendimų kraštovaizdžiams apsaugoti, bei pagerinti. Daugėja problemų Neringoje. Šiuo metu labai nepalankiai susiklostė aplinkosauginė situacija Klaipėdos – Būtingės ruože, tame tarpe ir Pajūrio regioniniame parke, Palangoje.

3 pav. Lietuvos jūrinio uosto vaizdai prieš šimtą metų (nuotrauka kairėje) ir dabar.
(Grecevičius, 2010)

Didžiosios Palangos ruože yra vertingų kraštovaizdžiui gamtinių kompleksų, kurie privalo būti išsaugoti nuo urbanizacijos: Šventosios geomorfologiniai dariniai, Kunigiškių kopų parkinio miško ruožas, Šventosios upės parkas, rekreaciniai Palangos, Nemirsetos ir Šventosios miškai ir kt., tačiau čia vykdomos statybos grubiai pažeidžia kraštovaizdžio vertybes.

Urbanistinių tendencijų įtakos įvertinimas:

Pajūryje stebimos specifinės teritorinės plėtros tendencijos:

- buvusių poilsio įstaigų virtimas gyvenamaisiais namais (dažnai antruoju būstu);
- centrinių miestų dalių užstatymo intensyvinimas;
- buvusių visuomeninės paskirties pastatų pavertimas gyvenamaisiais;
- žemės ūkio teritorijų paskirties keitimas į gyvenamąją, rekreacinę, gamybinę, infrastruktūros;
- žalių plotų, tinkamų skverų ar parkų įrengimui užstatymas;
- kita.

Pajūryje stebimos specifinės architektūrinės tendencijos:

- Klaipėdietiško ar žemaitiško identiteto nykimas;
- Stilistinės įvairovės gausėjimas (amerikietišku, kanadietišku, skandinavisku, rusišku ir pan. namų projektai);
- Atskirų objektų architektūrinės kokybės pagerėjimas;
- Naujų gyvenamųjų kvartalų turinčių vieningą stilių projektavimas ir statyba (Rimai ir kt.);
- Aukštingumo didėjimas pažeidžiant susiklosčiusių erdvių struktūrą ir pabloginant kaimyninių namų gyventojams aplinkos kokybę;
- Želdinių, kaip kompozicinės priemonės ignoravimas;
- Urbanistinės kultūros stoka statant naujus gyvenamuosius pastatus;

Neišspręsta privatizuotų gamtinių vertybių lankymo problema. Vis daugiau gražių gamtinių teritorijų tampa neprieinamos žmonėms (pav. Karklėje), kai kuriose vietose jau neįmanoma praeiti prie jūros.

Pajūrio arealas priskiriamas prie labai didelio ir didelio potencialo rekreacinių arealų, sudarančių nacionalinės svarbos rekreacines sistemas. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas numato plėtoti rekreacinį Pajūrio regioną, kuriant vidutinio ir aukšto lygio apgyvendinimo infrastruktūrą bei poilsio ir pramogų bazę. Pagrindiniu Lietuvos pajūrio kurortu turi išlikti Palanga.

Nepakankamai išplėto rekreacinio ūkio regione priežastys:

1. Ypatinga funkcijų ir interesų koncentracija žemyninėje pajūrio dalyje. Susiduriama su vis didėjančia aplinkos tarša ir gamtos išteklių degradacija, kraštovaizdžio darymu, gyvenamosios aplinkos kokybės blogėjimu.
2. Regiono identiteto išsaugojimo ir stiprinimo problema. Architektūrinis chaosas, rekreacinių erdvių ansambliskumo problemos.
3. Nevykdomi kompleksiniai aplinkos būklės monitoringo darbai, nėra fiksuotų atskaitos taškų (reperių) tinklo. Aplinkos būklės vertinimo ataskaitose naudojami tik apibendrinti sustambinti kriterijai, kurie dažnai neatskleidžia tikrosios būklės.
4. Skurdi rekreacinių mokslinių tyrimų materialinė bazė. Svarbiems tyrimams neskiriamas biudžetinis finansavimas.
5. Stichiškas urbanizacijos procesas, kurių įtakoje naikinami rekreaciniai ryšiai tarp atskirų rekreacinių teritorijų.
6. Stichiškai tvarkomas pajūrio ruožas, nepagrįstas ir neracionalus krantų tvirtinimo ir plažų papildymo smėliu neefektyvių hidrotechninių priemonių taikymas.
7. Sprendimų, skatinančių darnią rekreacinio potencialo plėtrą konceptualumo stygius;

Rekreacinių teritorijų lankytojų apklausos rezultatai (3 pav.) parodo svarbesnes problemas, kurias išsprendus galima būtų tikėtis didesnio žmonių srauto.

4 pav. Regiono istoriniai miesteliai apmiršta.

5 pav. Regiono Gyvenvietės laukia skubios kompleksinės renovacijos. Kretingos gyvenamojo kvartalo aplinkos kokybė

Kuo grindžiama metropolijos plėtra?

Jūrinės metropolijos formavimo TIKSLAI:

- AUKŠTA GYVENIMO KOKYBĖ
- DARNUS REGIONO VYSTYMAS
- GAMTINIO IR KULTŪRINIO SAVITUMO BALTIJOS REGIONE UŽTIKRINIMAS
- TAUSOJANTIS IŠTEKLIŲ NAUDOJIMAS
- KONKURENCINGOS APLINKOS SUKŪRIMAS
- EKOLOGINIO STABILUMO PALAIKYMAS
- PRIEINAMUMO UŽTIKRINIMAS
- Kt.

Klaipėdos apskrities teritorijos bendrojo plano sprendinių įtaka gyvenviečių plėtrai:

- Klaipėdos apskrities teritorijos bendrojo plano koncepcijoje siūloma **Klaipėdos jūrų uosto plėtra**, tačiau ne esminė, o jau esamoje uosto teritorijoje, pvz. krantinių didinimas. Tokiu atveju uostas iš esmės nekeis miesto struktūros.
- Siūloma **giliavandens jūrų uosto statyba** teritorijoje *į šiaurę nuo Šventosios* netoli Būtingės terminalo. Giliavandenis uostas lems krovinių ir keleivių srautų žymų padidėjimą, ekonominę regiono plėtrą.
- Siūlomas **Šventosios jūrų uosto atstatymas**. Jis daugiausia sietinas su turizmo plėtra regione.
- Siekiant plėtoti regiono transporto sistemą, numatoma sukurti **multimodalinio transporto centrą Darbėnuose**. Šioje vietovėje ateityje atsiradus giliavandeniui jūrų uostui susikirs įvairių rūšių transporto keliai, krovinių ir keleivių srautai. Kitas multimodalinis transporto centras kuriamas Klaipėdoje. Čia reikia didinti transporto infrastruktūros pajėgumus, plėtojant valstybinį jūrų uostą. Papildomai susisiekimo ir paslaugų infrastruktūrą reikia plėtoti prie kelio Klaipėda–Priekulė–Šilutė. Tuo labiau šis kelias jungia svarbius gyvenviečių tinklo pcentrius, todėl reikia gerinti susisiekimą tarp jų.
- **Mažieji uostai** svarbūs smulkių verslų plėtrai, taip pat papildo vietinio susisiekimo vandeniu galimybes. Jų plėtra numatoma šiose gyvenvietėse: Šventoji, Smiltynė, Juodkrantė, Nida, Rusnė, *Kintai*.

Išvados

Konstatuojame, kad pajūrio regiono gausūs kultūros paveldo ir gamtos objektai, turizmo traukos centrai, galintys pasiūlyti įvairių paslaugų turistams, išskirtinis regiono klimatas sudaro puikias sąlygas rekreacijos ir turizmo sektoriaus vystymui. Siekiant Lietuvos jūrinės metropolijos teritorinės sistemos saviraiškos ir kokybinės plėtros gamtos ir kultūrinių vertybių integralaus bei efektyvaus naudojimo pagalba, būtina:

1. Parengti Lietuvos jūrinės metropolijos formavimo specialųjį planą. Rengiant LR Teritorijos BP, ypatingą dėmesį skirti pajūrio regionui.
2. Parengti Lietuvos pajūrio rekreacinių teritorijų specialųjį planą.
3. Atnaujinant pajūrio regiono savivaldybių bendruosius planus prioritetą teikti jūrinio susisiekimo integravimo su sausuma didinimui, rekreacijos ir turizmo teritorijų plėtrai.

4. Parengti susisiekimą infrastruktūros plėtros regione mokslinę studiją. *Yra tik Klaipėdos mieste.*
5. Planuojant stambesnius visuomeninius kompleksus, siekti, kad jų aplinkoje būtų tinkamai įrengti parkingai, privažiavimai, vengiant didelių asfaltuotų erdvių įvesti želdiniai, pastatyti meniniai akcentai bei suformuotos aukštos meninės kokybės erdvės.
6. Vykdyti pajūrio gyvenamųjų kvartalų, mikrorajonų ar rajonų projektavimą ir statybą, įrengti parkus, skverus numatant erdves rekreacinei veiklai.
7. Suformuoti šiuolaikišką dviračių takų sistemą regione, pirmiausia įrengiant dviračių takus pajūrio miestuose ir miesteliuose;
8. Užtikrinti kuo geresnę pajūrio regiono gamtinių ir kultūrinių išteklių naudojimo plėtotę ir apsaugą (Klaipėdos senamiestis, Neringa, Palangos kurortas, pajūrio kopų ruožas su paplūdimiais). Vykdyti pastovius pajūrio rekreacinių kraštovaizdžių būklės tyrimus ir kaitos prognozę.
9. Kuo skubiau vykdyti jūrinio turizmo ir turizmo Baltijos jūroje ir Kuršių mariose infrastruktūros sukūrimo darbus. (Jūrinių jachtų uostų statyba, pramogų salos ties Giruliais statyba, mažųjų uostų mariose statyba, Jūrinių prielaukų įrengimas ties Nida ir Juodkrante).
10. Atlikti galimo ekstremalaus regiono upių nuotėkio modeliavimą ir numatyti prie kokių sąlygų gali susidaryti ekstremalūs vandens lygio pakilimai bei hidrotechninių įrenginių pralaužos.
11. Užtikrinti kuo geresnę pajūrio regiono išteklių plėtotę ir apsaugą (Klaipėdos senamiestis, Neringa, Palangos kurortas, pajūrio kopų ruožas su paplūdimiais). Pajūrio kopų parkų projektavimas ir įrengimas. Užkopės želdinių kokybės pagerinimas.
12. Nuolatiniai sisteminiai jūrinės krantotyros ir krantotvarkos darbai, kuriuos turi atlikti specialiai įsteigta valstybinė įmonė. Kopų tvarkymas turėtų būti perduotas miškininkams.

Būtina iš esmės naujai pažvelgti į Lietuvos pajūrio erdvinio planavimo, gamybinio, rekreacinio ir aplinkosauginio teritorijų naudojimo galimybes, įvertinant naujausias urbanistines tendencijas pasaulyje.

Literatūra

1. R. Olšauskaitė-Urbonienė, A.M. Olšauskas, P. Grecevičius. *Lithuanian mainland sea shore: before and after hurricane „Anatoly“*. Jūra ir aplinka Nr.2(13), Klaipėda, 2005.
2. Linda Groat, David Wang. *Architectural Research Methods. USA*, 2002.
3. Lynch K. *A Theory of Good City Form*. Cambridge, London, 1981.
4. Charles W. Harris, Nicholas T. Dines. *Time-Saver Standards for Landscape Architecture. Second edition*. McGraw-Hill Publishing Company, 1998. 927 psl.

5. Lietuvos Baltijos jūros krantotvarkos strategijos nuostatos (Žin., 2001 Nr. 103-3690).
6. Lietuvos Respublikos Pajūrio juostos įstatymas (Žin., 2002, Nr. 73-3091).
7. Coastal Protection – State of the Art Future Perspectives in Germany. *Jahrbuch der Hafenbautechnischen Gesellschaft*. 54. Band. Hamburg, 2004. 321 psl.
8. Stambulo deklaracija dėl gyvenviečių. LR Aplinkos ministerija, Vilnius, 1998.
9. Antrop M. The concept of traditional landscapes as a base for landscape evaluation and planning. *The example of Flanders Region. Landscape and Urban Planning*, Vol 38, 1997, p. 105-117.
10. Vanagas J. Urbanistikos pagrindai. VDA publishing, Vilnius, 2003.
11. Juškevičius P. Vilnius social space and the deviation. *Urbanization and architecture*. XXX tome. No.2 – Vilnius, 2006
12. Pridotkiene L., Grecevičius P. Recreational environment. *Recreational facility architecture analysis and evaluation methodology*. Klaipėda. 2005.
13. Charles W. Harris, Nicholas T..Dines. *Time-Saver Standarts for Landscape Architecture*. Second edition. McGraw-Hill Publishing Company, 1998. 927 psl.
14. Elizabeth Barlow Rogers. *Landscape Design. A Cultural and Architectural History*. Japan, New York, 2001.
15. John Ormsbee Simonds. *Landscape Architecture. USA*, 1983.
16. P.Grecevičius and others. *Recreation and tourism sustainable development strategy in Western Lithuania 2005-2025 year*. 2004.
17. K.Jakovlevas–Mateckis. *Urban landscape architecture*. Vilnius, “Technique”, 2008.
18. Lynch K. *The Image of the City*. Cambridge, Mass.MT Press, 1960.
19. *Europos kraštovaizdžio konvencija*. 2002.
20. Steenbergen, C.,Ren W. *Architecture and landscape*. Basel, Berlin, Boston: Birkhauser Publishers, 2003. 400 p.

Lietuvos Respublikos
APLINKOS MINISTERIJA

PENKTOJO LIETUVOS URBANISTINIO FORUMO

„Lietuvos pajūrio urbanizacija. Patirtis. Pamokos. Vizija 2030“,

įvykusio 2011 m. spalio 14 d. Klaipėdos universitete,

REZOLIUCIJA

2011 m. gruodžio 14 d.

Vilnius

PENKTASIS URBANISTINIS FORUMAS, vykdydamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008-2012 metų programą ir tęsdamas ankstesnių forumų darbą, apsvarstė šalies pajūrio kraštovaizdžio vystymąsi, jo tendencijas ir pažymėjo pajūrio regiono plėtojimo pagal darnios plėtros principus svarbą. Aiškos, sektorius integruojančios valstybės erdvinio planavimo politikos stoka, teritorijų planavimo dokumentų sprendinių atotrūkis nuo realios demografinės, ekonominės situacijos, augantis gamtos ir energetinių išteklių, tarp jų ir vėjo jėgainių, naudojimas, didėjantys aptarnavimo ir rekreacinės infrastruktūros poreikiai, nepakankamai saugomas urbanistinis paveldas, – tai iššūkiai su kuriais susiduria savivaldybės, vietos bendruomenės, teritorijų planuotojai ir vystytojai.

PENKTASIS URBANISTINIS FORUMAS yra vienas iš Pasaulinei miestų planuotojų dienai, minimai kasmet lapkričio 8 dieną, organizuojamų renginių, kuriuose aptariamos vyraujančias urbanistines tendencijas, prisimenami žymūs urbanistai ir siekiama užtikrinti visuotinai pripažintų pažangių idėjų tęstinumą ir panaudojimą sprendžiant šiuolaikinius planavimo ir plėtros uždavinius. Šias iniciatyvas remia

Europos erdvinio planavimo asociacija (ESPA), Tarptautinė Būsto ir planavimo federacija (IFHP), Pasaulinė miestų ir regionų planuotojų bendruomenė (ISOCARP) ir kt.

PENKTOJO URBANISTINIO FORUMO DALYVIAI pažymi, kad Europos Sąjungos teritorijų darbotvarkės 2020 klausimai aktualūs ir vykdomi Lietuvoje. Ateina naujas Europos Sąjungos sanglaudos politikos programavimo laikotarpis ir artėja Lietuvos pirmininkavimas Europos Tarybai 2013 metų II pusmetyje. Turime tinkamai pasirengti ir pasinaudoti suteikiamomis naujomis galimybėmis ne tik perimti pažangią Europos šalių patirtį darnios plėtros srityje, bet paskleisti mūsų patyrimą. Pritardami Europos miestų chartijai, Europos Parlamento rezoliucijai dėl miestų vaidmens vykdant sanglaudos politiką, pasisakome už vietos savivaldos institucijų įgaliojimų ir atsakomybės didinimą.

PENKTOJO URBANISTINIO FORUMO DALYVIAI PASIRYŽĘ stiprinti įtaką darnios plėtros principais kuriant kraštovaizdį ir gerinant viešųjų erdvių, parkų, rekreacinę infrastruktūrą, susisiekimo sistemų struktūrų kokybę, teritorinių bendruomenių, kvartalų, miestelių ir miestų, regionų ir gamtinę aplinką.

PENKTOJO URBANISTINIO FORUMO DALYVIAI S I Ū L O:

1. Kitais metais urbanistinį forumą rengti Vilniuje ar Šiauliuose.
2. Teritorijų planavimo įstatymą ir normas patvirtinti kuo greičiau; šiuose teisės aktuose išplėsti viešųjų erdvių apibrėžimą.
3. Teisės aktais apibrėžti kokybinius planavimo rodiklius.
4. Įvardinti/ reglamentuoti/ nustatyti teritorijų planavimo prie vandens erdvių kriterijus ir savitumus teisės aktuose
5. Depolitizuoti“ vyriausiojo architekto pareigybę, suteikiant realius svertus valstybinėms institucijoms
6. Priimti nuostatą, kad tik architektas gali būti teritorijų planavimo dokumento projekto vadovas.
7. Teritorijų planavimo dokumentų rengėjams nuolat organizuoti mokymus paveldosaugos sprendimo klausimais.(Planuotojai turi būti pastoviai mokomi paveldosaugos sprendimo klausimų)
8. Nustatyti reikalavimą ruošti erdvinių koncepcijų variantus, iš kurių konkurso būdu būtų parenkamas geriausias.
9. Peržiūrėti sprendimus dėl savavaliųjų statybų, jų įteisimo tikslingumo viešo intereso gynimo požiūriu, atsižvelgiant į tai, kad reikės kompensuoti 100 mln lt lėšas už griovimus.(Pasisakyti dėl teisėtų savavaliųjų statybų ir viešo intereso kuomet bus kompensuojama 100 mln už griovimą)
10. Atkreipti dėmesį į Lietuvos pažangos 2030 strategiją, į kurią būtina integruoti erdvinio vystymo nuostatas.

11. Užtikrinti nacionalinės darnios plėtros strategijos įgyvendinimo tęstinumą.
12. Užtikrinti teritorijų planavimo dokumentų įgyvendinimo stebėseną (vertinimą, prognozavimą...)
13. Įvardinti miestą kaip organizmą, kurio plėtra yra kūrybiškai valdomas procesas.
14. Architektūrinės kokybės klausimą sieti ne su srities liberalizavimu, o iš esmės- tik su kultūrine erudicija.
15. Integruoti Teritorijų planavimo reglamentavimo, regioninės plėtros, viešosios infrastruktūros plėtros ir įgyvendinimo kontrolę veiklas vieningoje struktūroje (dabar šie procesai išskaidyti Aplinkos, Vidaus reikalų, Ūkio, Susisiekimo ministerijose ir Savivaldybėse).
16. Perduoti savivaldybėms įgaliojimus bei atsakomybę, skirti adekvačius finansinius išteklius, būtinus pareigoms atlikti.
17. Naujai įvertinti galimybę miestų teritorijose visus žemės klausimus perduoti savivaldybėms.
18. Sustiprinti Teritorijų planavimo institucijas savivaldybėse, ypač kaimiškuose rajonuose. Pritraukti į šią sferą geriausius specialistus, atgaivinti kvalifikacijos kėlimo sistemą savivaldos institucijų darbuotojams.
19. Formuoti vieningą supratimą apie integruoto teritorijų planavimo svarbą ir jo dokumentų įgyvendinimą, ypač Bendrųjų planų.
20. Suformuoti ir įgyvendinti Teritorijų planavimo stebėsenos sistemą, remiantis valstybės ir savivaldybių duomenų bazėmis ir juose sukaupta informacija. Nustatyti (Pasirinkti ir pagrįsti) rodiklius pagal kuriuos būtų kaupiama informaciją apie planų įgyvendinimą bei gyvenimo kokybės pokyčius atskirose Lietuvos vietovėse.
21. 2011 metais užbaigti teritorijų planavimo ir statybos teisinės bazės modernizaciją, pagal patvirtintą naująją teritorijų planavimo įstatymo koncepciją, siekiant darnios plėtros ir investicinės aplinkos esminio pagerinimo.
22. Suformuoti ir įgyvendinti teisinės prielaidas kompleksiniam inžinierinės ir socialinės infrastruktūros vystymui.
23. Valstybės lygiu vystyti įvairiapuses daugiabučių namų kvartalinio modernizavimo veiklas. Pasinaudojant ES patirtimi ir finansavimu, pasitelkus verslą ir mokslą įgyvendinti demonstracinius projektus.
24. Pašalinti teisinės ir neigiamo požiūrio kliūtis dėl socialinio būsto ir infrastruktūros vystymo taikant privataus ir viešo kapitalo partnerystės modelius. Numatyti šių modelių gyvendinimo skatinimo mechanizmus. Įgyvendinti pirmuosius bandomuosius projektus.

Rezoliuciją pasirašo:

Aplinkos ministras

Gediminas Kazlauskas

Lietuvos nekilnojamojo turto plėtros asociacijos
prezidentas

Robertas Dargis

Vilniaus Gedimino technikos universiteto
rektorius

prof. habil. dr. Romualdas Ginevičius

Klaipėdos universiteto
rektorius

prof. habil. dr. Vladas Žulkus

Lietuvos architektų sąjungos
pirmininkas

doc. Gintautas Blažiūnas

Lietuvos statybininkų asociacijos
prezidentas

Adakras Šeštakauskas

Lietuvos statybos inžinierių sąjungos
pirmininkas

doc. Algirdas Vapšys

Lietuvos projektavimo įmonių asociacijos
direktorius

Rimvydas Pranaitis

UFV

2012

LIETUVOS RESPUBLIKOS APLINKOS MINISTERIJA

Lietuvos Respublikos APLINKOS MINISTERIJA.
Jakšto 4/9, Vilnius LT-01105, tel.: +370 5 2663661,
faks.: +370 5 2663663, e-paštas: info@am.lt

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Herkaus Manto g. 84
LT - 92294 Klaipėda
Tel.: +370 (46) 398900
Faksas: +370 (46) 398999